

## RAZVITAK I DJELOVANJE ORGANIZACIJA KPH NA PODRUČJU VINODOLA 1942. I 1943. GODINE

Do početka oružane borbe i osnivanja partizanskog odreda (logora) na Viševici pod kraj srpnja 1941. godine, na teritoriju današnje crikveničke općine djelovalo je 6 partijskih organizacija KPH (ćelija). Od toga 3 u bivšem kotaru Novi, dvije u Bribiru i jedna u Ledenicama s ukupno 20 članova KPH. U kotaru Crikvenica također 3 organizacije (ćelije) i to u Crikvenici, Selcima i Sv. Jeleni (Dramlju) s ukupno 12 članova KPH.

Osnivanjem partizanskog odreda najveći dio komunista iz Bribira i Ledenica u toku srpnja i kolovoza 1941. odlazi na Viševicu, gdje je osnovana nova partijska organizacija, a oni komunisti koji su još ostali na terenu, djelovali su samostalno po zadacima koje su dobivali od partijskog rukovodstva s Viševice. Takvo stanje ostalo je sve do pod kraj 1941, kada Ledeničani osnivaju svoj partizanski logor, a što se terena tiče i nešto duže, sve dok početkom 1942. nisu osnovane nove partijske organizacije na terenu Bribira i Ledenica. U toku kolovoza i početkom rujna 1941. osnovane su tri nove organizacije KPH, u Novom, Grižanima i Triblju, pa se njihov broj povećao na 7 s ukupno 47 članova KPH u oba kotara. Tada je pokrivenost teritorija s organizacijama Komunističke partije izgledala ovako: u kotaru Novi dvije sa 27 članova KP, jedna organizacija u partizanskom logoru na Viševici koja je uključivala u sebe i one komuniste koji su ostali na terenu Bribira i Ledenica i tamo djelovali i druga u Novom, a u crikveničkom kotaru 5 s ukupno 20 članova KP i to: u Crikvenici 4, Selce 3, Sv. Jelena 4, Grižane 6 i Tribalj 3 člana KP.

Karakteristično je da u to vrijeme, kao ni prije, ni u jednom od tih kotareva, nije postojalo kotarsko partijsko rukovodstvo. Partijske organizacije djelovale su pod rukovodstvom Okružnog komiteta KPH za Hrvatsko primorje, čije je sjedište do reorganizacije 1941. bilo u Sušaku. Početkom rujna 1941. osnovan je novi OK KPH za Hrvatsko primorje sa sjedištem u Vinodolu, i od tada je mogao neposrednije utjecati na rad i razvoj partijskih organizacija ovog područja, sve dok nisu stvoreni potrebni uvjeti i organizirani kotarski komiteti KPH za Novi i Crikvenicu u proljeće 1942.

Komunisti Vinodola poslije okupacije zemlje i stvaranja kvislinške tvorvine NDH, na osnovi prijašnjih stajališta i zadataka Partije nastavljaju svoju aktivnost na objašnjavanju novonastale situacije i stvaraju u narodu raspoloženje za davanje otpora novoj ustaškoj i okupatorskoj vlasti. Oni u svojoj propagandi pripremaju narod, ne samo na pasivan otpor, nego i na to da se približava čas kada će se morati latiti oružja i povesti oružanu borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika. Nastavljaju se međusobni kontakti predstavnika partijskih organizacija u oba kotara. Nastoji se što prije uspostaviti veza između OK KPH za Hrvatsko primorje u Sušaku i s društvima u Gorskom kotaru, prekinuta okupacijom, preko Fužina, te s Drež-



nicom preko Ledenica. Posebnu aktivnost na tom planu pokazao je sekretar partijske organizacije Bribira Toma Strizić. Važno mjesto u tom razdoblju imaju kontakti između predstavnika partijskih organizacija Vinodola, posebno Bribira, Ledenica i Selaca, gdje se poslije održanog sastanka početkom srpnja 1941. u Jesenovi, razvijala i najveća aktivnost u pripremanju za otpočinjanje oružane borbe.

Kada je otpočela borba osnovni zadatak kojeg je Partija postavila pred komuniste bio je mobilizacija svih komunista u stvaranju partizanskih odreda i organiziranju ostalih oblika borbe protiv okupatora i njegovih slugu, kroz stvaranje široke mreže antifašističkih organizacija na oslobođenom i neoslobođenom području. Od komunista se tražilo da u svim tim akcijama budu na čelu i služe osobnim primjerom. To je bio težak ali častan zadatak i danas možemo s ponosom reći da su ga i komunisti Vinodola u toj teškoj situaciji negdje i nekad s više, a negdje s manje uspjeha u cjelini od početka dosljedno izvršavali i izvršili.

Organiziranjem partizanskog odreda na Viševici, partijska organizacija se našla pred novim problemima i zadacima. Trebalo je osigurati kontinuitet daljnjeg razvoja započete oružane borbe mobilizacijom novih snaga i njeno osiguranje potrebnim materijalom u opremi i ishranu boraca. U situaciji kada na teritoriju Vinodola nije bilo partijskog foruma koji bi mogao preuzeti ulogu organizatora, taj je zadatak silom prilika pao na partijsko rukovodstvo tek osnovanog partizanskog odreda na Viševici. Takvo stanje potrajalo je sve do osnivanja okružnog komiteta, ali se i kasnije rukovođenje ispreplitalo sve do proljeća 1942. Naime s obzirom na broj članova (svega četiri u početku) OK nije fizički mogao obuhvatiti čitav teritorij koji je pokrivaio, pa se u svom radu u Vinodolu orijentirao više na teritorij uz obalu, otoke i ona mjesta gdje je mobilizacija za partizane i stvaranje antifašističkih organizacija išlo sporije i teže. Tako je razvoj NOP-a Bribira, Ledenica, Zagona, Krmpota i djelomično Grižana bio usmjeravan i rukovođen od partijskih organizacija vojnih jedinica najprije Bribirske čete, a kasnije i ledeničke, te štaba Primorsko-goranskog partizanskog odreda. Tek formiranjem kotarskih komiteta za kotar Novi i kotar Crikvenicu stanje se u pogledu rukovođenja OK KPH za Hrvatsko primorje partijskom organizacijom i NOP-om izmijenilo na teritoriju tih kotareva. To nikako ne znači da je OK dotad bio po strani i da se NOP u naznačenom dijelu Vinodola razvijao mimo njega. Naprotiv postojala je stalna veza i dogovor prije svega između sekretara OK Mate Kršula i drugova iz partijanskih jedinica kao i Josipa Đerđe koji je tada boravio i radio u Novom kao delegat CK KPH.

Organiziranim radom partije na terenu i u partizanskim jedinicama, NOP u vinodolskom kraju postupno se razvijao i iz dana u dan hvatao sve dublje korijene u narodu. Borbene akcije što su ih izvodili partizani, te razne sabotažne akcije koje je organizirala Partija u pozadini, znatno su pridonijele popularizaciji NOB, pospješivale mobilizaciju novih boraca, pa se time proširivala baza NOP-a i olakšavao rad aktivistima na okupiranom terenu.

Poslije oslobođenja Breza 17. 12. 1941. i nešto kasnije oslobođanjem Alana 27. 1. 1942, na već dotad oslobođeni teritorij gornjih ledeničkih sela nadovezuju se sela srednjih i gornjih Krmpota i neposredno se povezuju s Brinjskim Gornjim Krajem. Osim toga stvaraju se mnogo povoljniji uvjeti za prodiranje prema Senju. Tako su u toku zime 1941. na 1942. stvoreni



povoljniji uvjeti za širenje ustanka mobilizacijom novih boraca. Da bi se ta situacija što bolje iskoristila za teren novljanske općine organiziran je u Gornjim Zagonama u veljači 1942. partizanski logor, a za područje Grižana, Tribalj i Drivenika 7. na 8. ožujka Griški partizanski logor koji je nešto kasnije prerastao u četu. Na terenu Krmpota sredinom veljače formiran je partizanski vod. Prva dva djelovala su u sastavu bibrirske, a treći u sastavu ledeničke čete. U to vrijeme stvorene su na terenu novljanskog kotara i dvije nove partijske organizacije (ćelije) jedna u Donjem Zagonu, a druga u Krmpotama, dok su u novoformiranim vodovima Bibrirske i Ledeničke čete djelovala partijska odjeljenja četnih ćelija KP.

Nakon formiranja novih vojnih jedinica broj partizana već u ožujku 1942. u Bibrirskoj četi povećao se na oko 200, računajući i oko 20 boraca koji su bili još koncem veljače upućeni u Brinjski Gornji Kraj a isto toliko ih se nalazilo u Ličko-fužinarskoj četi. Na ledeničko-krmpotskom području djelovalo je u to vrijeme najmanje oko 130 boraca, računajući i jedan vod od oko 25 boraca koji se već od prije nalazio na brinjskom području. Takav razvoj prilika na terenu i masovan odlazak ljudi u partizane zabrinuo je okupatora i njegove slugu, pa su, da bi zaplašili narod i spriječili odlazak u partizane, pojačali teror, hapšenje i odvođenje u koncentracione logore. Samo iz Bibrira odveli su dotad i tada oko 180 članova partizanskih porodica.

Da bi se temeljitije razmotrilo stanje i zadaci u vezi s naglim razvojem NOB, organizirano je oko 15. ožujka 1942. partijsko savjetovanje kojem su prisustvovali članovi Partije iz Bibrirske čete, zagonskog i grižanskog voda. Veliku pomoć u pripremi savjetovanja i u njegovom radu pružio je Josip Đerđa — Stari, član OK KPH za Hrvatsko primorje, koji se već od konca siječnja nalazio u Bibrirskoj četi u Kozarskom. Na tom savjetovanju osim pitanja i problema vezanih uz rad Partije u partizanskim jedinicama, razmatrana je i situacija na terenu, u vezi s daljnjim djelovanjem partijske organizacije iz partizanskih logora. Zaključeno je osim ostalog da se posebna briga posveti radu s omladinom, u četi i na terenu, i da se radi na pripremi jednog omladinskog mitinga u Bibrirskoj šumi, koji bi se održao početkom svibnja. U radu s omladinskom organizacijom posebno na terenu veliku pomoć, naročito u organiziranju skojevskih organizacija pružio je omladinac Boris Majer (Marić). Njega je na teren kao iskusnog skojevca uputilo rukovodstvo SKOJ-a. Miting je održan prvih dana svibnja 1942. u Potočima u prisutnosti velikog broja omladine iz obaju tadašnjih kotara. Takvi zaključci bili su u skladu s uputstvom OK KPH za Hrvatsko primorje od 2. 2. 1942. u kojima se između ostalog kaže:

»1. U svim partizanskim odredima na odnosnom području moraju postojati part. jedinice-ćelije, u koje automatski ulaze svi dotadašnji članovi partije. Ćelije mogu u članstvo partije — osobito u odredima gdje je jedinica malobrojna, a gdje imade zdravih i uzornih partizana nepartijaca, primiti ovakve drugove bilo kao kandidate bilo kao članove partije. Uvjeti za primanje su isti uslovima van odreda uz bezprijekoran partizanski vojnički moral.

2. Ove jedinice u odredu u svemu potpadaju pod kotarski odnosno Okružni komitet na čijem području djeluju. Njihovo djelovanje, rad ćelije imade dvojaku narav:



a) Unutar odreda: jedinice odnosno članstvo mora održavati bar tjedno svoje sastanke uz obavezno prisustvo svih članova. Na sastancima u prvom redu moraju se pretresati pitanja o radu i životu u odredu, o odgoju i kontroli svih partizana. Članstvo u svemu mora prednjačiti svim nečlanovima, ono mora uvijek da se nađe u najtežim radovima i službama, mora i bez gundanja snositi i najteže terete i napore, mora najdiscipliniranije biti. U koliko doista teži da odgaja i kontrolira ostale partizane, jedinica mora učiniti sve, da svojim uzornim radom, pomaganje partizana u svemu, odgajanjem itd. steći potpuno njihovo povjerenje. Članstvo jedinice mora uz to ljubomorno čuvati ugled i autoritet komandira i političkog komesara kao i svih pretpostavljenih i uopće u svemu prednjačiti, a izbjegavati i oštro kažnjavati svaki prekršaj od strane člana, pogotovo pokušaj privilegiranja za račun članstva u jedinici ili partijskog rada.

b) Izvan odreda jedinica imade također važnih zadaća i mogućnosti za rad. U prvom redu jedinica preko svojih članova treba odmah da što bolje poveže odred sa pozadinom, sa partijskom organizacijom i narodnim pokretom i uopće sa čitavim narodom. Zatim, jedinica treba da se preko tih veza pobrine za potrebnu pomoć odredu u svemu u čemu oskudjeva a nemože se sam snabdjevati, u prvom redu polit. informacijama, literaturom, hranom, ljekovima itd. Osim toga jedinica preko svojih članova treba da vrši partijsku propagandu i agitaciju po selima i naseljima, osobito gdje nema partijske organizacije, te da stvara takve organizacije. Sve ovo mora se provesti u skladu sa znanjem odgovornih komiteta, da ne dođe do sukoba ili nepotrebnih nesporazumaka i trošenja snage.

Da bi jedinica ovo sprovela što uspješnije i što konspirativnije, potrebno je da se unutarne stvari odreda raspravljaju na sastancima svih članova jedinice, dok pitanja veza, rada i sl. s pozadinom, najbolje se rješava ako se u okviru jedinice osnuju grupe partijaca, koje zasebno raspravljaju i obavljaju, rad i veze sa svojim selima, pošto su oni najbolje u to upućeni i moraju poznavati veze sa svojim selima.

3. (...) Svaki član partije mora da bude uzoran član partizan i ništa više, bez obzira na njegov partijski rad ili funkciju. Sama pak činjenica da je ovo vodeće osoblje odreda začlanjeno u ćeliji i da djeluje pod kontrolom ćelije, dovoljna je garancija uz primjenu budnost, da će oni na svojim područjima tako djelovati, da to neće nego samo koristiti partijskim interesima.

4. Partijska jedinica mora da postane stvarni mozak, srce i duša odreda! To znači da u njoj i pojedinim članovima ostali partizani moraju vidjeti najsavjesnije, najkuražnije i politički sposobne drugove kojima se mogu sa povjerenjem obraćati i na njih oslanjati.<sup>2</sup>

Iz tog opširnog uputstva OK KPH za Hrvatsko primorje koje je rađeno kako je rečeno u uvodu »na osnovi usmenih i pismenih uputa CK« a obavezno je i za područje Kotarskog komiteta za Gorski kotar, korisno je iz točke 5 navesti još i slijedeće:

»(...) U vezi sa gornjim pitanjima valja napomenuti da je kod nas danas kao glavno partijsko-političko pitanje organiziranje partizanskih odreda, njihove pomoći u svakom vidu, zatim populariziranje njihovih borbi i ciljeva, ili kraće mobilizacija narodnih masa za oružanu borbu protiv svih narodnih neprijatelja ili dizanje oružanih narodnih ustanaka. Ovo je



od osobite važnosti za Hrvatsko primorje, gdje je pitanje oružane narodne borbe tek načeto, tek djelomično riješeno, pa stoga moramo svi, kako partijske organizacije van odreda tako i one u odredu raditi na tom pitanju i svemu što je s njim u vezi. Naravno, ostale brojne zadaće partija mora također da riješava istovremeno stime, ali je ova na prvom mjestu, a ne jedina zadaća.«<sup>3</sup>

To uputstvo OK KPH odigralo je značajnu ulogu u razgraničavanju uloge i zadataka Partije s jedne i vojne komande s druge strane, u čemu je još tada bilo dosta nejasnoća. Stupanj razvoja NOP-a na teritoriju Vinodola u to vrijeme bio je vrlo različit. Naime, pored slobodnog šumskog predjela postojao je i oslobođeni teritorij gornjih ledeničkih i krmpotskih sela, te Gornjeg Zagona, kao i poluslobodni teritorij velikog dijela Bribira, te dio grizanskih sela koja neprijatelj također nije stalno držao pod svojom kontrolom. Zatim teritorij ograđen žicom kao što su bila općinska mjesta: Ledenice, Bribir, Grižane, Tribalj i Drivenik, te mjesta uz mrsku obalu gdje je pristup bio vrlo težak zbog jakih garnizona i stalne kontrole putem neprijateljskog patroliranja.

U situaciji kada još nisu bili formirani kotarski komiteti za novljanski i crikvenički kotar, OK KPH za Hrvatsko primorje, rukovođenje partijskim organizacijama u razvijanju NOP-a, organizirao je na način koji je odgovarao konkretnim prilikama i mogućnostima. Tako su za rad na oslobođenom i neoslobođenom odnosno poluslobodnom području bile zadužene grupe komunista iz partizanskih odreda (logora). U općinskim centrima Vinodola ograđenim žicom, rukovođenje se preplitalo, dijelom iz partizanskih logora, a dijelom putem članova OK, dok je partijskim organizacijama u obalnom pojasu uz more isključivo rukovodio OK KPH za Hrvatsko primorje. Prema tome i osnovni zadaci Partije morali su se prilagođavati konkretnim prilikama, što je od komunista i ostalih aktivista tražilo vrlo veliku umješnost u iznalaženju odgovarajućih organizacionih oblika i ostalih mjera za izvršavanje zadataka u složenim ratnim uvjetima.

Dotad stvorena situacija na terenu objektivno je pogodovala daljnjem razvitku partizanske borbe. Međutim, da bi se ona iskoristila bio je neophodan uporan i brz organizacioni i politički rad Partije. Trebalo je da se postignuto raspoloženje naroda prihvati, kanalizira i kroz odgovarajuće forme provede u borbene ofanzivne akcije, da se narod organizira za borbu, da mu se stalno ukazuje na mogućnost uspješnog ishoda borbe i da se kod njega razvije pouzdanje u vlastite snage.

U to vrijeme na teritoriju obaju kotara djelovalo je desetak partijskih organizacija — ćelija sa oko 50—60 članova Partije i prilično velik broj omladinskih i ostalih aktivista NOP-a. Njihovim radom rukovodio je i usmjeravao OK KPH. Međutim, članovima OK bilo je u uvjetima okupacije i pored relativno dobrog raspoloženja naroda za NOB, teško obuhvatiti cijeli teren, pa se moralo razmišljati o formiranju kotarskih rukovodstva Partije, SKOJ-a, NOO-a i ostalih kotarskih organizacija NOP-a i o njihovu osposobljavanju za izvršavanje mnogobrojnih zadataka.

Centralni komitet KPH i Glavni štab Hrvatske u ožujku i travnju 1942. odine nalazili su se u Drežnici u selu Tomići. To je bila vrlo dobra mogućnost CK-u KPH da ostvari neposredan kontakt sa OK KPH za Hrvatsko primorje, do čega je i došlo već u ožujku. Tom sastanku je prisustvovala i Anka Berus i evo što ona o tome kaže:



»Devetnaestog ožujka CK je držao sastanak s Josipom Đerđom (Starim), članom Okružnog komiteta, te s Matom Kršuljom, sekretarom Okružnog komiteta za Hrvatsko primorje. Oni su bili pozvani u CK da se s njima razgovara o nekim nerešenim odnosima između Okružnog komiteta za Hrvatsko primorje i štaba odreda u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru. Još prije dolaska drugova iz Primorja Vlado Popović i Vlado Bakarić predložili su mi da idem u Primorje i tamo kao instruktor CK preuzmem odgovornost za političku liniju Partije. Sastanak je trajao cijeli dan, od jutra do kasno na večer, a održavao se u tavanskoj sobici u kući gdje je bio Glavni štab i CK. U toku sastanka stigla je vijest da su jedinice Prvog odreda oslobodile Mrkopalj, a tri dana kasnije oslobođena je i Ravna gora.«<sup>4</sup>

Anka Berus poslije tog sastanka odlazi u Mrkopalj, a početkom travnja došla je u sjedište OK KPH za Primorje, koje se nalazilo u Bribirskoj četi iznad Bribira, odnosno partizanskom logoru gdje se nalazio Josip Đerđa s tehnikom Okružnog komiteta. Pišući o tome Anka Berus zabilježila je i ovo:

»Josip Đerđa je obavljao golem i uspješan agitaciono-propagandni posao, sam pisao i dobro organizirao pisanje i umnožavanje obimnog materijala. Iz tako dobro postavljenog posla razvila se jaka tehnička služba za štampanje i objavljivanje mnoštva materijala — od letaka, dnevnih novinskih izvještaja, tjednih i mjesečnih listova i brošura, do kompletnog izdanja Historije VKP/b, u kolovozu 1942. — sve za potrebe Okružnog komiteta i štaba 5 operativne zone. Okružni komitet je već tada, osim raznih letaka izdavao i redovite listove »Primorski borac« i »Komunist«. Materijali su pisani u bribirskom logoru, tamo umnožavani za potrebe terena »ispod pruge«, te slani u Sušak Kotarskom komitetu koji je vodio brigu da ih umnoži i razašalje po svom terenu, te na teren Kastva, Kotarskog komiteta Krk kao i na Rab i Pag.«<sup>5</sup>

Nakon nekoliko dana po dolasku Anke Berus već 7. travnja 1942. Okružni komitet za Hrvatsko primorje održao je sastanak u Kozarskom. U izvještaju OK KPH, Centralnom komitetu KPH s tog sastanka se kaže:

»Održali smo sastanak OK. Od izvještaja koji je podnio sekretar tamo vama nema bitnih promjena na terenu. Temeljito smo raspravili sva pitanja i odlučili da formiramo 2 KK, prvi za područje od Senja do Novoga, a drugi od Selaca do Kraljevice. Time će drugu sekretaru biti olakšan rad, jer on je do sada držao sam vezu sa svim jedinicama i odborima u svim mjestima i selima. Mislimo da će se rad partijskih jedinica moći oživjeti i aktivizirati tako da preuzmu rukovodstvo cijelim radom što do sada nije bilo. Odlučili smo napisati opširne upute za rad NOO-a, koji na neoslobođenom terenu djeluju sada samo kao odbori Narodne pomoći i opskrbljuju partizane. Odbori AFŽ-a postoje u glavnom samo na papiru, a rad im se kreće u istom okviru kao i NOO-ima. Formiran je O.K. omladine na neoslobođenom teritoriju. (...) Naše je mišljenje da treba da postoji uža politička i part. saradnja između oslobođenog i neoslobođenog teritorija, i da se ne postavlja tako oštra granica kao do sada i da se veze ne svode samo na dopremu hrane i materijala.«<sup>6</sup>

U ovom izvještaju OK ukazuje i na neke nove momente u vezi s omladinom koji su se pojavili na teritoriju Primorja. Naime, ustaše su postali u to vrijeme vrlo aktivni na prisilnom okupljanju i organiziranju omladine, naročito u školama gdje su uspjeli zahvatiti i sve naše omladince »Našima



smo dali upute za razbijanje tih organizacija i sprečavanje da omladina padne pod uticaj fašista«, kaže se pored ostalog. Poslije održanog sastanka Okružni komitet počeo se pripremati za formiranje navedenih kotarskih komiteta KPH. Dosad nije utvrđen datum njihova formiranja. Međutim OK KPH u svom izvještaju Centralnom komitetu 25. travnja 1942, poslanom iz Mrkoplja, kaže između ostalog:

»Formiran je KK za područje Novi—Senj, a formiranje KK za područje Crikvenice u toku je. Naše partijske organizacije aktiviraju se i počinju shvatati ulogu i dužnosti koje treba da vrše u današnjoj situaciji. (...) Što se tiče mobilizacije od Senja do Kraljevice, ona se pomalo vrši, ali ne u tolikom opsegu koliko bi bilo poželjno. Drug Toma Stričić, operativni oficir štaba odreda, obilazio je sva ta sela i prema njegovom mišljenju imao je dobrog uspjeha. Držao je skupštine po selima i ljudi su se u priličnom broju javili za partizane. Međutim, se u nekim mjestima poslije njegovog odlaska ljudi pokajali i čak prekidali vezu sa našim drugovima i simpatizerima. (...) Drug Stari (Đerđa) je otišao u Ledenice i Krmpote da tamo radi po toj liniji kao i da pomogne partijskim organizacijama.«<sup>7</sup> Prema tome Kotarski komitet za područje Novi—Senj, formiran je između 7. i 25. travnja 1942. godine. Prvi sekretar tog komiteta bio je Ivica Radetić — Ferdo, a članovi: Marija Vuković — Dunja, August Kabalin i Franko Krišković — Vranješa. Sjedište komiteta bilo je u Novom.

Karakteristično je da je ovaj Kotarski komitet sastavljen isključivo od komunista koji su dotad pripadali istoj partijskoj ćeliji, kao i to da je njegov djelokrug rada još pri formiranju ograničen na djelovanje od Novog do Senja. Na ostalom dijelu novljanskog kotara — Bribir, Zagone, Ledenice i Gornje Krmpote — djelovali su komunisti iz partizanskih logora. Naime, tada, a i još mnogo kasnije na teritoriju Novog i od Novog do Senja NOP se sporije razvijao s obzirom na jake neprijateljske snage, ali i zbog slabijeg rada Partije u tom području. Mobilizacija za partizanske odrede nije išla a i stvaranje organizacija NOP teže se probijalo. To su bili vjerovatno osnovni razlozi zbog kojih je OK KPH za Primorje usmjerio rad formiranog Kotarskog komiteta na to područje. To se može naslutiti i iz jednog dopisa OK KPH za Primorje i Gorski kotar od 15. svibnja 1942. upućenog Kotarskom komitetu Novi. U njemu se kaže:

»Dragi drugovi, primili smo u posljednje vrijeme nekoliko vaših kraćih dopisa, ali bi nam milije bilo da nam sada pošaljete jedan iscrpniji izvještaj o prilikama kod vas i o stanju na pojedinim područjima rada. (...) Htjeli bi vam da sada naglasiti nekoliko stvari. Vaš glavni zadatak sastoji se u tome da izgradite i pojačate partijske organizacije na određenom vam području i to da ih izgradite kroz borbu i u borbi. Vi trebate shvatiti da provodeći mobilizaciju za partizansku vojsku na svakom koraku mobilizirajući i pokretajući omladinu, žene, partijske jedinice i sve ostalo za borbu idete jednim pravim putem za jačanje naših organizacija jer su ova dva pitanja nerazdvojno vezana. Kako pak danas stvari stoje, polažite osobitu važnost odašiljanju ljudi u partizane, (time ćete postići niz uspjeha) te angažiranju što većeg broja žena za svakovrsni politički rad od partijskog pa do narodne pomoći, jer svakim danom to više pada teret rada u mnogim mjestima pozadine na leđa naših drugarica — žena. Omladini pak treba posvetiti naročitu pažnju, koliko zato što je brojna i kod kuće, borbena i poletna, toliko i zato, što je ona danas u stanju da učini najviše od svih ostalih



snaga. U omladini treba svestrano i ozbiljno stvarati borbene omladinske grupe, grupe kojima na čelu stoje SKOJ-evci — mladi komunisti, a koji će vršiti akcije sabotažu i sl. — O organizaciji SKOJ-a mislimo da dovoljno znate iz pisama rukovodstva SKOJ-a u + »Komunistu« kao i iz usmenih uputa. U svakom slučaju organizujte komunističku omladinu, mlade komuniste u aktive, jedinice SKOJ-a, a zatim stvarajte šire odbore jedinstva omladine, odbore Fronta mlade generacije od nekih Skojevaca članova aktivna i drugih članova SKOJ-a. Ovaj odbor treba da bude narodnooslobodilačke naravi u političkom pogledu i treba da bude izraz jedinstva i cjelokupne omladine da se bori zajedno sa narodom, a istodobno on treba da bude masovni organizator i pokretač i rukovodilac akcija omladine.«<sup>8</sup>

Što se tiče utvrđivanja točnog datuma formiranja Kotarskog komiteta za područje Crikvenica — Kraljevica, još je teže nego za Novi. Međutim, na osnovi izvještaja Okružnog komiteta, Centralnom komitetu KPH od 6. lipnja 1942. vidi se da OK još nema podataka za njegovo postojanje, kada navodi:

»O formiranju KK Crikvenica nemam nikakvih podataka, pred nekih mjesec dana izvjestio je drug sekretar da je u formiranju, ali dalje o tome ništa.«<sup>9</sup> Dok u pismu od 15. srpnja OK KPH piše Viktoru Bubnju članu OK da je formiran KK Crikvenica, da su održana dva sastanka s njim i da pripremaju konferenciju.<sup>10</sup>

Prvi izvještaj sekretara Kotarskog komiteta za Crikvenicu pronađen do sad nosi datum 20. 7. 1942. u kome se kaže: »19 ovog mjeseca imali smo konferenciju partijaca iz KK Crikvenica na kojoj su sudjelovali delegati iz pojedinih jedinica a bio je prisutan i član O.K.«<sup>11</sup> Pod članom OK vjerojatno sekretar misli na Anku Berus, jer kaže da je govorila drugarica Anka o narodnooslobodilačkoj borbi i o Partiji i njenom djelovanju. U izvještaju se navodi da u Crikvenici postoje dvije partijske jedinice, u Grižanima jedna, Belgradu jedna i u Triblju jedna, ali se ne govori koliko broje članova. Za Selca se kaže: »Još nisam dobio izvještaja, jer sam mislio da spada u drugi KK.«<sup>12</sup>

U svim ovim mjestima gdje postoji partijska organizacija postoji i skojevska organizacija i NOO-i, a organizacije AFŽ-a su u formiranju, dok u Driveniku, Križišću, Kraljevici, Šmriki, Bakarcu i Sv. Jakovu još nema tada oformljenih organizacija NOP-a, ali postoje mogućnosti da se i u tim mjestima počne sa stvaranjem pojedinih organizacija s obzirom na raspoloženje naroda, što se vidi iz izvještaja.

Zaključak konferencije je: mobilizacija, učvršćivanje veza, prodiranje u mjesta gdje još nema organizacija NOP-a, rad sa omladinom te formiranje KK SKOJ-a.

Po svemu izgleda da je to zaista prvi izvještaj nakon formiranja tog Kotarskog komiteta, ali i dalje ostaje otvoreno pitanje da li je formiran u svibnju ili lipnju 1942. Evo još jednog argumenta iz kojeg se da zaključiti da KK Crikvenica — Kraljevica, nije bio formiran do 8. lipnja 1942. Naime, OK za Primorje 8. lipnja 1942. upućuje kritički osvrt na rad partijskih organizacija u Novom i Crikvenici, s tim što jednog upućuje na KK Novi, a drugog na druga Dumu (Vladu Matetića, člana OK KPH za Hrvatsko primorje). Oba osvrta u suštini su istog sadržaja, samo što su posebno u



njima konkretizirane prilike u Novom i Crikvenici. U oba dopisa daje se osvrt na nedovoljnu aktivnost u povezivanju sa masama, na slabu agitaciju, na pasivno držanje komunista prema mobilizaciji ustaških vlasti za Pavelićevu vojsku i neaktivnost na mobilizaciji za partizanske odrede, kao glavnom zadatku. U oba osvrta između ostalog stoji:

»Danas se aktivnost, odanost i požrtvornost pojedinih članova partije na terenu u prvom redu mjeri po tome: koliko je mobilizirano novih boraca za narodno-oslobodilačku vojsku. Raspravite zato opširno pitanje mobilizacije na vašem sastanku.«<sup>13</sup> U vezi s odnosom prema agitaciji u istom dopisu se kaže: »Pred sve naše članstvo trebate postaviti zadaću vršenja masovne agitacije. Ne može da bude onaj partijac koji nema oko sebe bar najuži krug ljudi na koje može da vrši politički uticaj. 10 partijaca na pr. moralo bi u najmanju ruku da ima pod svojim uticajem bar 50—80 ljudi, jer ako se oni stalno vrte u svom krugu to više nisu partijci nego jedna sektaška grupa koja je svakog časa podvrgnuta opasnosti provale baš zbog te nepovezanosti sa masama i koja čak koči rad među masama. Postavite sva ta pitanja pred partijsko članstvo i izvijestite nas tačno o stanju kod Vas.«

Prilikom formiranja Kotarskog komiteta KPH Crikvenica—Kraljevica njegov sekretar je postao Jurica Knez, a članovi Toma Mavrić, Gušta Mavrić, Rafe Brožičević i Josip Šverko. Sjedište komiteta bilo je u početku na neoslobođenom području, a kasnije preseljeno u šumski pojas iznad Grižana. Taj Kotarski komitet prilikom formiranja dobio je u nadležnost i dio teritorija koji je do tada potpadao pod KK KPH Sušak. To su bila mjesta Kraljevica, Bakarac, Križišće i Šmrika.

Sredinom srpnja 1942. OK KPH donio je odluku da formira Kotarski komitet KPH za Senj, u čiju nadležnost treba da potpadne i krmpotsko područje iz novljanskog kotara, a za KK KPH Novi Vinodolski (bez Krm-pota) da se reorganizira i njegovo sjedište premjesti u šumsko područje iznad Bribira — predio Novica. Prilikom ove reorganizacije koja je provedena oko 20. srpnja 1942. sekretar je postao Blaž Kalafatić, a članovi Milan Mataija, Marija Vuković-Dunja i nešto kasnije Petar Komadina. U vezi s navedenom odlukom OK upućeni su na krmpotsko područje Toma Stričić i Ive Jeličić, da izvrše pripreme za osnivanje KK KPH Senj. Oni su djelovali u sastavu partijske jedinice u Krmpotama, sve do studenog, kada je Kotarski komitet KPH za Senj i osnovan.

U to vrijeme sjedište OK KPH za Hrvatsko primorje nalazilo se zajedno s komandom 5. operativne zone u Bribirskoj šumi u rajonu Parčeva Viševica. Sekretar OK, prešao je iz neoslobođenog područja, Selaca, u spomenuto sjedište početkom lipnja 1942.

Formiranjem tih dvaju kotarskih komiteta, Okružni komitet se raste-retio direktnih veza s partijskim organizacijama na prilično velikom području. Sada se mogao više orijentirati na ona područja okružnog teritorija koja su bila manje zahvaćena NOP-om.

Iako su zadaci Partije bili jedinstveni, oni se nisu svuda jednako uspješno provodili, čak ni u onim mjestima gdje je postojala i partijska organizacija. Na to su utjecale razne okolnosti. U te okolnosti može se ubrojiti i neshvaćanje dijela komunista, a negdje i cijelih partijskih organizacija, glavnog zadatka Partije u oružanoj borbi — stvaranje i organizacija vojnih oružanih formacija — partizanskih odreda i njihovo što aktivnije djelovanje protiv okupatora. Tom osnovnom zadatku bilo je sve podređeno



i na njemu su komunisti polagali svoj ispit. Međutim da bi se uspješno mogao ostvarivati taj osnovni zadatak, trebalo je na terenu od početka ustanka stvarati osim partijskih i čitavu mrežu organizacija NOP-a, sa ciljem da se u njima obuhvati sve rodoljubivo stanovništvo, i putem upornog objašnjavanja ciljeva NOB-a, razvijati shvaćanje da se jedino oružanom borbom može doći do slobode. S tim u vezi na teritoriju kotareva Novi i Crikvenica, u cjelini do proljeća 1942. Partija je postigla različite rezultate. Na najvećem dijelu obaju kotareva stvorena su jezgra NOO-a, AFŽ-a, SKOJ-a i Saveza mlade generacije, ali je njihov rad naročito na obalnom području bio pretežno orijentiran na prikupljanje sredstava za opskrbu partizanskih jedinica, a političko djelovanje u narodu nije još uvijek bilo poprimilo masovniji karakter. Na oslobođenom teritoriju situacija je, što se tiče političkog rada s narodom, bila drugačija. Tu su često održavani masovni sastanci po selima na kojima su pojedini aktivisti objašnjavali trenutnu vojno-političku situaciju u svijetu i u nas, tumačili karakter NOB-e i liniju Komunističke partije, te zadatke naroda u NOB-u. Međutim, ni na oslobođenom području organizacije NOP-a nisu dobile u potpunosti pravu organizacionu formu, niti su još dovoljno djelovale u skladu s njihovim programskim zadacima. Slična situacija, što se tiče organiziranosti NOP-a, bila je i u bibrskim selima, grižansko-belgradskim selima, kao i dijelu tribaljskih i driveničkih sela, s tom razlikom što su u ta sela više svraćali aktivisti iz partizanskih logora i održavali prema situaciji uže i šire sastanke s aktivistima i narodom na terenu.

S obzrom na takvu situaciju pred partijskim organizacijama na području Vinodola stajao je krupan zadatak. Trebalo je organizaciono i politički učvrstiti dostignuti stupanj razvoja NOB-a, jer je to bio preduvjet za daljnji uspješan razvoj narodne revolucije. To je bilo utoliko važnije, što je razvoj događaja na istočnom frontu, širom Jugoslavije i Hrvatske, kao i na našem području prisiljavao okupatora i njegove kvislinge na poduzimanje niza mjera za sprečavanje širenja NOB-a. Jedna od vrlo značajnih mjera bila je i mobilizacija mladih u ustašku omladinsku organizaciju i domobransku vojsku NDH. Prvorazredan zadatak partijskih organizacija na neoslobođenom području u to vrijeme bio je spriječiti odlazak u neprijateljsku vojsku i mobilizacija za partizanske odrede. Prema tome i tada su pred nekim organizacijama Partije još uvijek bili aktualni zadaci koje je OK KPH za Hrvatsko primorje naglasio u drugom broju svog glasila »Komunist« travnja 1942.:

»Glavna zadaća i dužnost svih članova naših partijskih organizacija, svih komunista i svih hrvatskih rodoljuba u sadanjim časovima sastoji se u mobilizaciji što većeg broja Hrvata za narodnu partizansku vojsku. U danima kada se u borbi između snaga mraka i ropstva i snaga svijetla i slobode razvija najoštrija bitka moramo naprezati sve svoje snage za demobilizaciju tih mračnih snaga za razbijanje mobilizacije ustaških Juda i to izvršenjem opće narodne mobilizacije za partizane.«<sup>14</sup>

Osim toga zadatka, koji je ostao prioritetan od početka do kraja našeg NOR-a i socijalističke revolucije, pred novoosnovanim komitetima stajali su i ostali politički i organizacioni zadaci o kojima je bilo govora, a koji su, što se pokret više širio, postajali sve opsežniji i raznolikiji. To je zahtijevalo viši stupanj organiziranosti svih organizacija NOP-a i novu kvalitetu u njihovu radu. Zato su se kotarski komiteti Partije odmah poslije formi-



ranja našli i pred zadatkom oformljavanja kotarskih rukovodstava, NOO-a, SKOJ-a, SMG i AFŽ-a, te razvijanja raznih drugih oblika organiziranosti u skladu s potrebama NOB-a. To nije bio jednostavan zadatak, jer se i pored stalnog izrastanja novih kadrova, zbog naraslih potreba na terenu i odlaska dijela kadrova u vojne jedinice, neprestano osjećala njihova odsutnost. S druge strane, mnogi dobri partijski i ostali aktivisti, radeći na neoslobodjenom području, padali su u ruke neprijatelja i bili odvođeni u zatvore ili strijeljani. No, unatoč tome NOP u cjelini i njegove organizacije popunjavao se neprekidno novim kadrovima koji su izrastali u revolucionarnoj borbi kroz svakodnevnu praksu i striktnu primjenu instrukcija, uputstava i zaključaka svojih viših foruma, te starijih i iskusnijih rukovodilaca. Bilo bi međutim pogrešno iz napisanog izvući zaključak da su partijski i ostali kadrovi u tim uvjetima bili ograničavani na razvijanju vlastite inicijative. Naprotiv, ne samo da je postojala sloboda inicijative, nego je ona bila neophodna zbog različitih uvjeta u kojima su djelovale partijske organizacije i njihovi rukovodioci. Ovdje treba reći da su komunisti iz partizanskih jedinica, formiranjem komiteta postupno prestali djelovati u naseljenim mjestima, kao i to da su u to vrijeme već postojali bataljonski biroi KPH kao rukovodeći partijski organi u vojsci. Stoga su i sve postojeće čete na teritoriju Vinodola, odnosno njihove partijske jedinice, bile vezane na njih. Bataljonski biroi bili su vezani za KK KPH na čijem su teritoriju bataljoni djelovali ili OK za Hrvatsko primorje.

Prvi sačuvani izvještaj KK KPH Novi poslije reorganizacije nosi datum 25. kolovoza 1942. U njemu se kaže da je raspoloženje masa za narodno-oslobodilačku borbu »dosta povoljno«. Da su u općinama Bribir i Ledenice formirani NOO-i kao i u selima Gornjeg i Donjeg Zagona gdje nisu ranije bili formirani. Za Novi i Povile se kaže da je veza uspostavljena »samo je treba učvrstiti«. Što se tiče Partije u izvještaju stoji slijedeća konstatacija: »Na ovome kotaru osim u Novome partijske organizacije uopće ne postoje, a i ova je dosta slaba.«<sup>15</sup>

U jednom dopisu Okružnog komiteta od 30. listopada 1944. traži se od KK Novi objašnjenje za neke članove KP, odnosno utvrđivanje točnog datuma njihovog prijema u Partiju. Naime, u popisu članova KP što ga je poslao KK Novi, dati su po dva moguća datuma o njihovu prijemu u članstvo KPH. Tako npr. za:

Jovanović Nikolu-Devu stoji prvi 10. 7. 1942. ili drugi 10. 8. 1942.

Jovanović Juru prvi 10. 8. 1942. ili drugi 10. 9. 1942.

Tomić Josu prvi 15. 8. 1942. ili drugi 15. 10. 1943.

Tomić Josu prvi 20. 3. 1942. ili drugi 15. 10. 1942.

Rupčić Juru prvi 8. 10. 1942. ili drugi 23. 11. 1942.

Tomić Ivu prvi 10. 8. 1942. ili drugi 3. 3. 1943. i

Rupčić Nikolu prvi 10. 8. 1942. ili drugi 15. 7. 1944.

Budući da su svi ti ljudi kada je pisan spomenuti izvještaj KK Novi bili na teritoriju Zagona, može se pretpostaviti da je tamo postojala i partijska jedinica od najmanje 3 člana. Osim toga na oslobođenom dijelu ledeničke općine još u travnju 1942. formirana je partijska jedinica, a u izvještaju se govori o postojanju NOO-a u svim selima, pa je teško pretpostaviti da na tom slobodnom teritoriju nije postojala partijska organizacija. U bribirskom civilnom logoru boravili su tada: Josip Tonković Prikputa, Josip Saftić, Josip Spoja Kuzmić, Josip Brožićević Krsta, Vlada Stilin Biba, svi



članovi KP, a vjerojatno i još neki politički aktivisti, pa je nemoguće da nije postojala i partijska organizacija. Isto tako se zna da je početkom rujna 1942, dakle svega nekoliko dana nakon pisanja spomenutog izvještaja, KK Novi organizirao partijski tečaj u Beronjici, kome je prisustvovalo 10-ak članova KP s područja kotara. Ti podaci očito demantiraju konstataciju u izvještaju KK od 25. 8. 1942. Prema tome, tada još novi KK vjerojatno nije bio uspio uhvatiti sve konce i steći uvid u pravo stanje na teritoriju cijelog kotara, s obzirom na malo članova u njemu, svega tri.

U ovom izvještajnom periodu kotarski komiteti bili su dužni da održe partijske konferencije i izaberu delegate za Okružnu partijsku konferenciju. Budući da većina kotarskih komiteta, među njima i KK Novi nije uspjela održati konferenciju, Okružni komitet odlučio se za partijsko savjetovanje koje je i održano 23. i 24. kolovoza 1942. na Milčevim stjenama. S tom odlukom složio se i CK KPH, što se vidi i iz njegova pisma upućenog 10. kolovoza 1942. Okružnom komitetu u kome je rečeno: »Dnevni red savjetovanja bio bi kao da se održava konferencija«. U istom pismu CK obavještava OK da će ga na savjetovanju predstavljati drugarica Anka Berus. Na tom savjetovanju je s područja Vinodola, dakle iz obaju tadašnjih kotara, prisustvovalo, prema sjećanju dijela sudionika, 14 drugova i drugarica i to: Anđelko Brnjac, Jure Brožičević, Vlado Car, Ivica Gašparović, Ivo Jeličić Tominčić, Blaž Kalafatić, Jurica Knez, Josip Kalafatić Malicija, Mate Kršul, Ivo Stipaničić, Toma Strižić, Toma Šarar, Ivan Šverko i Marija Vuković Dunja.<sup>16</sup>

Savjetovanje je dalo ocjenu stanja na terenu i rada partijskih organizacija i postavilo zadatke za njihov budući rad. Navodeći postignute uspjehe u dotadašnjem radu u Rezoluciji koju je donijelo savjetovanje između ostalog se kaže:

Pod 1. »Partijska organizacija uspjela je da se organizaciono oformi u svim kotarevima Hrvatskog primorja (...)

Pod 2. Provedena je mobilizacija za narodno-oslobodilačku vojsku koja je u nekim krajevima poprimila masovni karakter (Kotar Novi: Krmpote, Ledenice, Zagone, Bribir, Kotar Crikvenica: Grižane, kotar Sušak—Grobintšina, kotar Kastav), tako da su od malih partizanskih logora od prije godinu dana stvorene brojne i jake jedinice narodnooslobodilačke vojske.« Dalje se u tom dijelu Rezolucije ističe da se SKOJ organizaciono oformio i da »Skojevske organizacije postaju rukovodiocima omladine, te organiziraju borbene grupe i uz pomoć i rukovođenje vojske vreš manje akcije na neoslobođenom području.« Za narodnooslobodilačke odbore kaže se, »nikli su svuda i svestrano pomažu NOP vojsku i narodnu borbu«. Posebno se ističe njihov rad na nekim dijelovima neoslobođenog teritorija, Bribir i kastavski kotar, »gdje su NOO predstavnici narodne vlasti i nosioci borbe protiv okupatora«. U radu sa ženama postignuti su također dobri uspjesi. »Žene su u većini kotareva aktivno angažirane u pomaganju i snabdjevanju NOV«, kaže e u Rezoluciji.

U dijelu Rezolucije o budućem radu komunista, postavljeni su ovi zadaci:

»1. Proširiti rad partijskih organizacija na sela i mjesta koja još nisu obuhvaćena (kotar Senj, Kraljevica i pojedina mjesta sušačkog kotara).



2. Proširiti partijsku disciplinu, povećati stepen kolektivne i lične odgovornosti svih partijaca i partijskih organizacija za izvršne dobivenih zadataka, povećati stepen partijnosti, osobito samokritiku i kritiku.

3. Pojačati rad partijske organizacije u partizanskim jedinicama i štabovima i time pojačati partizanske jedinice, a osobito podizati ofanzivni duh u njima.

4. Pružiti svestranu pomoć mladim skojevskim rukovodstvima i u kotarevima u kojima nisu formirani stvoriti iste.

Osobitu pažnju trebaju partijske organizacije posvetiti pitanju Saveza mlade generacije, da bi se sva omladina Primorja okupila u jedinstveni narodnooslobodilački front.

5. Revidirati sastav NOO i najaktivnijim radom partijaca u istima, poraditi da postanu nosioci borbe protiv okupatora, te ih osposobiti da postanu zaista nosioci privremene narodne vlasti.

6. Organizaciono obuhvatiti rad među ženama stvaranjem AFŽ za Primorje, uvlačenjem žena i pretstavnica AFŽ u NOO.<sup>17</sup>

Sumirani rezultati jednogodišnjeg rada partije na svojoj vlastitoj izgradnji i razvoju NOB-a bili su uvijek moralno-politički poticaj komunistima, a postavljeni zadaci putokaz za njihov daljnji rad. Svi ti zadaci, premda u različitom opsegu i značenju osim onog koji govori o radu partijske organizacije u vojsci, odnosili su se i na partijsku organizaciju u kotarevima Crikvenica—Kraljevica i Novi Vinodolski, naravno uz prilagođavanje konkretnim prilikama na terenu. To je mnogo pomoglo ovim komitetima, koji još iza sebe nisu imali dovoljno iskustva kao partijski forumi, da se bolje snalaze u rješavanju zadataka što su stajali pred njima. Da bi partija u cjelini pa i na vinodolskom području mogla mobilizirati nove borce za potrebe partizanske vojske i širenje NOP-a uopće, ona je morala neprestano politički i organizaciono djelovati u narodu.

Do kraja prve polovine 1942. u oba vinodolska kotara Partija je uspjela organizirati, na oslobođenom i na neoslobođenom području, široku mrežu organizacija NOP-a. Međutim, bilo je još uvijek prilično mjesta u kojima i pored antifašističkog raspoloženja naroda Partija ni poslije godinu dana oružane borbe nije uspjela stvoriti te organizacije. U prilog toj konstataciji govore i izvještaji kotarskih komiteta. Npr. u izvještaju KK Crikvenica—Kraljevica od 20. 7. 1942. kaže se da u Kraljevici, Bakarcu, Šmriki i Sv. Jakovu nema još nikakvih odbora NOP-a, a KK Novi u izvještaju od 25. 8. 1942. piše: »Što se tiče Novog i Posila (Povila) veza se je uspostavila, samo je treba učvrstiti.« (Ovdje treba reći da se radi o vezi koja je uspostavljena iz Novog s Povilama sa kojima dotad nije postojala, niti je u njima bilo ikakve organizacije NOP-a.)

Široku mrežu organizacija NOP, stvorenu do početka druge polovice 1942, partijske organizacije nisu više bile u stanju da uspješno dalje razvijaju i organizaciono učvršćuju. Stoga su već u to vrijeme stvorena kotarska rukovodstva svih navedenih organizacija, osim kotarskih narodnooslobodilačkih odbora. Ti su odbori formirani nekoliko mjeseci kasnije. U referatu Okružnog NOO za Hrvatsko primorje podnijetom na prvoj plenarnoj sjednici 24. i 25. lipnja 1945, kaže se da je prvi kotarski NOO za kotar Novi formiran u kolovozu 1942. a za kotar Crikvenicu u studenom 1942, ali ne spominje točan datum.<sup>18</sup> Prema izjavi prvog predsjednika Kotarskog NOO za Novi Josipa Spoje Kuzmića, taj je odbor formiran 28. kolovoza 1942. Drugih



vjerodostojnih podataka za novljanski KNOO dosad nema. Što se tiče crikveničkog KNOO za njega u izvještaju Kotarskog komiteta od 29. 11. 1942. piše: »Formiran je 20. 11. o. g. kotarski NOO za Crikvenicu.«<sup>19</sup>

Usporedno s radom na učvršćivanju i formiranju novih partijskih organizacija, NOO-a i ostalih organizacija NOP-a, kotarski komiteti u toku 1942. posvećivali su veliku pažnju ideološkom izgrađivanju komunista i pripremi kandidata za prijem u Partiju. U tu svrhu KK Novi organizirao je početkom rujna 1942. partijski tečaj o kome je već bilo govora. U kolovozu 1942. održavan je i partijski tečaj pri Okružnom komitetu na Milčevim steinama čiji su polaznici prisustvovali i spomenutom partijskom savjetovanju. Osim partijskih tečajeva održavani su i kratki seminari s komunistima na kojima je objašnjavana linija Komunističke partije i njena uloga u NOB-u. Osim redovnih radnih sastanaka partijskih jedinica, sve su organizacije bile zadužene da održavaju i teoretske sastanke i prorađuju marksističku literaturu i pojedine članke, što su objavljivani u partijskim i ostalim glasilima NOP-a. U tom radu veliku ulogu imao je Agitprop OK za Hrvatsko primorje, koji je bio relativno dobro tehnički i materijalno opremljen, a i kadrovski dosta brojčano i kvalitetno popunjen, te je za kratko vrijeme mogao pripremiti i odštampati veću količinu potrebnih materijala. Kotarski komitet Crikvenica 1942. nije imao organiziranog partijskog tečaja, pa je težište njegova rada na tom planu bilo na kraćim seminarima i na redovnom održavanju teoretskih sastanaka, u prisutnosti članova komiteta zaduženih za jednu ili više partijskih jedinica. To se vidi i iz izvještaja tog komiteta od 28. studenog 1942. na kojem je raspravljano o političkoj situaciji, konstatirano slijedeće: »Koliko god je narod antifašistički raspoložen, još se uvijek osjeća slab partijski rad u pojedinim mjestima, dočim ga u nekim mjestima gotovo i nema, kao što su: Sv. Jakov, Kraljevica, Hreljin i Zlobin. Prema tome se zaključuje da još Partija nije uspjela da se postavi na čelo masa, nego i dalje na repu masa, osim nekih pojedinih mjesta napr. Grižane, Beograd i Selce.«<sup>20</sup> Raspravljajući o organizacionom radu partijskih jedinica i kandidatskih grupa navodi se: »Najozbiljniji nedostatak je u tome, što drugovi ne znadu da pravilno izvrše raspodjelu rada u jedinicama, slabo marksistički uzdignuti, slaba konspiracija i td.« I dalje (...) »Ima još drugova koji još uvijek ne poznaju dovoljno liniju nar. osl. borbe.« Na osnovi takve ocjene donesen je zaključak (...) »da se tim drugovima pomogne u radu, s tim da im se dade konkretne zadatke, da im se ukaže pravilna raspodjela rada, da održavaju redovito sastanke na kojima će se politički izdignuti i td.«<sup>20</sup>

Iz istog izvještaja vidi se da su u kotaru Crikvenica—Kraljevica tada djelovale 4 partijske jedinice s ukupno 16 članova Partije i 10 kandidata od čega jedna kandidatska grupa sa 4 člana u Križišću a jedna od 3 člana u Šmriki. U tom se izvještaju ništa ne govori o stanju partijske organizacije i uopće o stanju u Crikvenici.

Na području kotara Novi kako se vidi iz izvještaja Kotarskog komiteta Okružnom komitetu KPH za Hrvatsko primorje od 30. studenog 1942,<sup>21</sup> također su djelovale 4 partijske jedinice s ukupno 21 članom, bez članova Kotarskog komiteta. Prema tome, na teritoriju obaju kotara bilo je 8 partijskih jedinica s ukupno 37 članova KP i dvije kandidatske grupe sa 7 kandidata. Članovi Kotarskog komiteta Crikvenica, kako se kaže u izvještaju,



uključeni su u partijske jedinice, dok se u izvještaju KK Novi o tome ništa ne govori.

Mjesec dana poslije jedan i drugi kotarski komitet daju pregledniju sliku organizacionog stanja partijske organizacije, a KK Crikvenica i detaljnu sliku svih organizacija NOP-a. Na osnovi tih pregleda može se sagledati dosta realno koliko je u pojedinim mjestima Partija dotad uspjela objasniti liniju NOB-a i uvjeriti njihove stanovnike da se i oni aktivno uključe u antifašističku borbu za svoju vlastitu slobodu. U cjelini je ta slika krajem 1942. izgledala ovako:

Na teritoriju kojeg su tada pokrivala dva kotarska komiteta partije djelovalo je 9 partijskih jedinica s ukupno 54 člana KP i 26 kandidata dva kotarska NOO, 14 općinskih i seoskih NOO-a sa 92 člana, dva kotarska komiteta SKOJ-a i 21 aktiv sa 103 člana SKOJ-a, dva kotarska odbora SMG-a sa 62 općinska, rejonska i seoska odbora SMG-a u kojima je bilo obuhvaćeno više stotina omladinaca i omladinki, te 37 općinskih, rajonskih i seoskih odbora AFŽ-a sa 168 članica. Na teritoriju KK Novi postojao je i Kotarski inicijativni odbor AFŽ-a.

Na osnovu tih izvještaja stanje po kotarevima izgleda ovako:

Kotar Crikvenica — Kraljevica. Partijske organizacije postoje u Selcima sa 5 članova KP i jednim kandidatom, Grižane 6 članova KP i 2 kandidata, Belgrad 5 članova KP i jednim kandidatom, Tribalj 4 člana KP i jednim kandidatom, u Križišću jedna kandidatska grupa od 4 člana, i u Šmriki kandidatska grupa od 3 člana. U svim tim mjestima gdje postoji partijska organizacija u toku 1942. godine, organizirani su NOO-i, SKOJ i OSMG, te OAFŽ-a i NOP je postao masovan. Što se tiče ostalih mjesta ovog kotara Kotarski komitet, je uspio u najvećem njihovu dijelu stvoriti poneki aktiv na kojeg se mogao osloniti. Tako je osim kandidatske grupe u Križišću i Šmriki postojao i NOO, u Driveniku NOO, aktiv SKOJ-a i SMG, Kraljevici aktiv SKOJ-a, Sv. Jeleni NOO i aktiv SKOJ-a, Crikvenici NOO i aktiv SKOJ-a, Gornji kraj (Kotor) NOO, Sv. Jakov grupa aktivista, a u Hreljinu i Zlobinu tek formirani NOO. Odbori AFŽ-a formirani su dotad samo u Grižanima, Belgradu i Triblju.

Iz ovog pregleda se vidi da je Partija uspjela u 1942. godini ostvariti znatno više na mobilizaciji za NOB u Vinodolskoj dolini nego u obalnom pojasu kotara, osim Selaca. To se vidi i iz objašnjavanja političke situacije u pojedinim mjestima. Tako se za Selce kaže da je, »narod uslijed uspješnih vojničkih akcija naše NOV i POJ u našoj zemlji, kao i naših saveznika na vanjskim ratištima, poprimio čvršći moral i raspoloženje sa uvjerenjem u konačnu pobjedu naše stvari«. U Crikvenici je politička situacija mnogo gora, uslijed naših slabih organizacija i stranaša raznih boja koji su u službi okupatora, a naročito se to tiče HSS-a koji je počeo da radi sve aktivnije. (...) Za Sv. Jelenu se kaže da je situacija mnogo povoljnija nego u Crikvenici i da postoje svi uvjeti za organiziranje, osim postojećeg NOO-a i drugih organizacija. Sv. Jakov je (...) »nepoznat jer u njemu nemamo nikakve naše organizacije preko koje bi mogli imati pregled političke situacije«, a što se tiče Kraljevice (...) »Politička situacija nam je slabo poznata ali prema informacijama nekih drugova izgleda da je najlošija u oba ova kotara pošto našeg rada tamo uopće nema osim štampe koju redovito tamo šaljemo«. <sup>22</sup>



U ostalim mjestima kotara kao Driveniku, Šmriki, Križišću, Hreljinu i Zlobinu »politička situacija je dosta povoljna«, a u Triblju, Belgradu i Grižanima »stojimo najbolje politički kao i u drugom radu«, kaže se u političkom dijelu izvještaja.

Na kraju ovog prikaza neće biti suvišno nešto reći posebno o situaciji u Crikvenici kao administrativno-političkom sjedištu ustaške vlasti, te sjedištu štaba 5. operativnog korpusa okupatorske fašističke vojske. Što se tiče općeg raspoloženja naroda za NOB ono je bilo u stalnom porastu od njenog početka. Međutim od odlaska nekih komunista — prije svega Viktora Bubnja i nešto kasnije Vlade Matetića, sekretara partijske organizacije, koji su otišli u partizane i do tada bili nosioci partijskog i drugog organiziranog rada — partijska organizacija se zatvorila u sebe i sektaški se odnosila prema ljudima koji su bili voljni da se aktivno uključe u rad za NOP. Zbog toga se rad za NOP razvijao putem pojedinačno s NOP-om oko sebe okupljali simpatizere i povezivali se pojedinačno s NOP-om izvan Crikvenice. U takvoj situaciji u drugoj polovici 1942. godine, sva nastojanja Kotarskog komiteta da se stvori organizaciono i politički čvrsta i sposobna partijska organizacija nisu uspjela, pa se rad čitave te godine razvijao sa Crikvenicom, više putem pojedinačnih veza, nego organizirano.

U kotaru Novi kao što se vidi iz izvještaja Kotarskog komiteta od 30. 11. i zapisnika sa sastanka KK od 28. 12. 1942, osim 6 članova KK, partijske organizacije krajem 1942. djelovale su u slijedećim mjestima: Novi 8 članova KP, Bribir dvije, jedna 4, a druga 3 člana KP, Ledenice 5 članova KP i Zagoni 4 člana KP. U svim tim mjestima postojali su i NOO-i, aktivni SKOJ-a, odbori SMG-a i vrlo razvijena mreža odbora AFŽ-a. Narodnooslobodilački odbori na oslobođenom teritoriju rukovodili su cjelokupnim poslovima potreba naroda i organizirali život prema uputstvima AVNOJ-a, ZAVNOH-a, Okružnog NOO-a i konkretnim mogućnostima na terenu. U ovom kotaru postojali su i općinski NOO-i za Zagone, Ledenice i Bribir.

U dijelu izvještaja o političkoj situaciji na teritoriji kotara, govoreći o stanju na oslobođenom dijelu ističu se velike ekonomske teškoće u prehranjivanju i ostalim potrebama stanovništva. No, uza sve to ističe se veliko poštovanje i briga naroda u prikupljanju zimske pomoći za borbe na frontu i nepokolebljivo raspoloženje naroda za borbu protiv neprijatelja. I nastavlja:

»Na neoslobođenom teritoriju, naročito u Novom i Bribiru vlada veliki teror okupatora. Narod se nalazi u teškom stanju. Fašisti paze na svaki pokret čovjeka i žene, omladinca i omladinke. Zadnje vrijeme došlo je do hapšenja u jednom i drugom navedenom mjestu. U Novom je došlo do hapšenja nakon ispisanih parola, ali nije niti jedan uhapšen od onih koji su pisali. Narod je parole dobro primio, ali za veliki dio, postaje nevjerovatno, kako su partizani došli u grad. U Bribiru drže po čitave noći zasjede, na prolazima. O samim hapšenjima 5-orice žena među njima 4 skojevke do danas nam je nepoznato, jeli su iste optužene ili u slučaju sumnje uhvaćene. (...) Narod je upravo ogorčen naspram okupatoru. Ali, uza sve teškoće, i sve napore koje vrši okupator, narod, osim pojedinih (važi za Bribir) koji su prestrašeni, daje od sebe mnogo, naročito se to vidi kod sabiranja »zimske pomoći«. U Novom su ponovo pojačali straže, čak u haustorima postavljaju zasjede, ali uz sve poteškoće stiglo je nešto zimske pomoći. Iz Novog se traži mnogo literature, jer se broj čitača svakim danom sve više



povećava. Pri kraju ovog dijela izvještaja kaže se: »Mnogo se iz pozadine traže akcije sa strane partizana, jer prema obavještenju drugova iz Novog, a i prema našem uviđaju u Bribiru, narod polako prestaje da vjeruje u snagu partizana, dapače traži da zašto mi nebi omogućili slobodno kretanje Talijanima po našim selima.«<sup>23</sup>

To stajalište nema nikakvog komentara u izvještaju. Međutim, na osnovi poznavanja prilika na tom teritoriju, posebno u Bribiru, taj zahtjev naroda proizlazio je iz osjećaja da je nezaštićen, jer na tom teritoriju od polovice 1942. godine nije bilo partizanskih jedinica, osim teritorijalnih straža i patrola, koje su bile malobrojne. Naime, sve partizanske operativne jedinice i s ovog terena, djelovale su u sastavu Prvog partizanskog odreda i udarnih bataljona 5. operativne zone, odnosno 6. i 14. primorsko-goranske brigade na teritoriju Gorskog kotara, Drežnice, Brinja, Korduna i Like. Isto tako svi novomobilizirani u drugoj polovici 1942. i kasnije upućivani su u te jedinice. Pošto se nisu često javljali a neprijatelj je stalno širio glasine o velikom broju poginulih partizana u borbama s njima, pa je uslijed toga pojačanog terora okupatora, te nedovoljnog objašnjavanja takve situacije s naše strane, dolazilo povremeno do pojave malodušnosti kod dijela stanovništva.

Na kraju ovog izvještaja ističe se: »Za sada je za nas najbolnije pitanje u Povelama, jer se organizaciono nije takorekuć ništa postavilo. Zadnje smo vrijeme uspjeli samo preko SKOJ-a iz Novog uhvatiti vezu sa pojedinim omladincima.«<sup>24</sup>

Do tog vremena, pod kraj 1942, NOV i partizanski odredi Jugoslavije pod rukovodstvom KPJ-e s drugom Titom na čelu, postigli su ogromne uspjehe. Oslobođen je velik dio teritorija i stvorena široka mreža NOO-a, istinskih nosioca nove narodne revolucionarne vlasti.

Nakon tih velikih uspjeha na inicijativu CK KPJ i Vrhovnog štaba NOV i POJ, održano je 26. i 27. 11. 1942. prvo zasjedanje AVNOJ-a, u tek oslobođenom Bihaću. Govoreći o razlozima za osnivanje AVNOJ-a, drug Tito je u svom pozdravnom govoru između ostalog rekao:

»Rezultat dugotrajne, teške i krvave borbe — nejednake borbe, jer smo mi u borbu stupili goloruki, — rezultat te borbe jest i to što mi danas imamo mogućnost da se ovdje sastanemo, da stvorimo jedan organ, jedno tijelo koje će zajedno sa Vrhovnim štabom narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, zajedno sa narodno-oslobodilačkim odborima, podupirati našu borbu, organizovati pozadinu, organizovati politički i ekonomski našu razrušenu zemlju, — ukoliko se to u ovim prilikama može učiniti, da bismo ovu tešku borbu mogli dovesti do pobjedonosnog završetka.« U nastavku svog govora drug Tito je tom prilikom istakao: »Mi nemamo mogućnosti da stvorimo jednu legalnu vladu, jer nam to još međunarodni odnosi i prilike ne dozvoljavaju. Ali mi imamo pravo na jedno, — a to je: da u ovim teškim okolnostima stvorimo jedno političko tijelo, jedan politički organ, koji će okupiti sve narodne mase, koji će okupiti naš narod i povesti ga, zajedno sa našom junačkom vojskom, u daljnje borbe koje stoje pred nama, a koje će biti veoma teške.«<sup>25</sup>

Budući da je to bio vrlo krupan događaj u razvoju naše narodnooslobodilačke i revolucionarne borbe, pred svim partijskim organizacijama — komunistima i ostalim političkim aktivistima, stajao je zadatak da se narodu objasni uloga i zadaci AVNOJ-a i njegova Izvršnog odbora kao i osta-



lih njegovih organa. Također je trebalo narodu objašnjavati neprijateljsko držanje izbjegličke jugoslavenske vlade, ulogu četnika i protunarodne gospode iz vodstva HSS-a, držanje zapadnih saveznika, te držanje SSSR-a prema našem NOB-u, i drugo. Naime porast narodnooslobodilačkih snaga i rukovođe uloge Partije, te veliki uspjesi NOV i POJ u borbi protiv okupatora, zabrinuli su rukovodstvo HSS-a i sve ostale protagoniste povratka na staro predratno stanje u Jugoslaviji. Tada je u Crikvenici boravio Tomislav Jančiković, član užeg rukovodstva HSS-a. On se putem svojih ljudi povezivao u Crikvenici i okolnim mjestima s pojedincima iz NOP-a i nastojao stvoriti atmosferu kako HSS podržava NOB. S tim u vezi davao je i izjave, kako oni, »daju upute seljaštvu da se ne odazivlje u vojsku, da se odupire rekviriranju hrane, te time dezorganiziraju prehranu i svuda pomažu narodnooslobodilački pokret materijalno i moralno; da HSS pobija londonsku vladu, protivni se njenim velikosrpskim i militarističkim tendencijama, pobija Dražu Mihajlovića;« da su oni, HSS-ovci, voljni voditi razgovore o »modalitetima saradnje« u Zagrebu ili okolici s predstavnicima KPH, a ne s predstavnicima NOP-a; Da »HSS koncedira (odobrava) rad KPJ i priznaje joj rukovodstvo u NOB-u. Priznaje da nema sav narod uz sebe, ali drži da su seljačke mase uz nju (HSS) s obzirom na okolnost, što su te mase naroda konzervativne.« Istovremeno traže da se prestane napadati »na predsjednika HSS-a i na njegove vodeće pretstavnike«. Dalje Jančiković izjavljuje: »HSS je pripravna podnijeti izvjesne žrtve, pa i velike da bi se dobila podloga za suradnju.« Posebno zahtijeva da se u našoj štampi kao i radio-emisijama prestane s napadima na HSS i da se njegova izjava ne odštampa, niti na ma koji način objavi sve do završetka razgovora u Zagrebu.

Na sve ovo, »Mi smo našem drugu odgovorili da pozove pretstavnike HSS-a da dođu k nama na oslobođeni teritorij kako bi se o svemu mogli sporazumjeti. No od svega toga neće biti ništa«, kaže se u izvještaju Okružnog komiteta KPH za Hrv. primorje od 7. 12. 1942, upućenom Centralnom komitetu KPH.<sup>26</sup>

Sva ta pitanja bila su prisutna u aktivnosti naše Partije i ranije, ali su posebno aktualizirana pod kraj 1942. pojačanom političkom aktivnošću izbjegličke jugoslavenske vlade, vodstva HSS-a i ostalih snaga, koje su bile u sprezi s okupatorom i zalagale se za povratak na staro, predratno, stanje. Na pojačanu aktivnost ove su snage bile potaknute velikim vojnim i političkim uspjesima naše oslobodilačko-revolucionarne borbe. Oslobođena je oko petina jugoslavenskog teritorija i stvoren AVNOJ kao najviši organ nove narodne revolucionarne vlasti.

Tako već u izvještaju KK Novi od 23. 1. 1943. vidimo da je na sastanku tog komiteta 28. 12. 1942, osim ostalog, vođena rasprava i o ovim pitanjima:

»Popularizacija AVNOJ-e kao jedine i prave narodne demokratske vlasti i

Raskrinkavanje beogradske protunarodne vlade, četnika, protunarodne gospode iz HSS-a, kao i ostale protunarodne klike.«<sup>27</sup>

Iz izvjetšaja Kotarskog komiteta KPH Crikvenica — Kraljevica vidi se da za prosinac 1942. i siječanj 1943. nije bilo tih pitanja na dnevnom redu, premda se u dobivenom izvještaju iz Crikvenice s potpisom MRKO,<sup>28</sup> za prosinac 1942, osim ostalog, govori i o aktivnosti HSS-a u Crikvenici. Opi-



sujući situaciju u Crikvenici MRKO kaže: »Unutrašnja organizacija naša se proširuje među radničke slojeve, dok HSS nastoji oko sebe prikupiti pojedince među inteligencijom.« I dalje: »Izgleda, da unatoč dane izjave nisu sasvim na čistu, da treba posve prekinuti sa londonskom vladom te čak pretpostavljaju mogućnost event. sukoba sa narodno-oslobodilačkim pokretom, u koliko se nebi došlo do sporazuma u načelnim pitanjima, a to su: zemlja seljaku — tvornica radniku. (...) Maček još uvijek koleba, te postoji jaka sumnja, da se neće moći predobiti njegova okolina, da se isključi iz uticaja londonske vlade.«<sup>29</sup>

Iz toga se vidi da je i u ovom kotaru kao i na novljanskom bio još uvijek prisutan rad HSS-a, pa i određeni utjecaj njihove politike čekanja, pogotovo u Crikvenici i Novom. Mnogi, još tada pa i nešto kasnije, kada su bili dovedeni u situaciju da se odluče ili u partizane ili u domobrane, rađije su prihvatili ovo drugo ili su nastojali, a često i uspjevali da pod raznim izgovorima ne odu nikuda. Ovdje se nije radilo o neprijateljskom raspoloženju prema NOB-u, naprotiv, oni su bili za NOB i spremni da je materijalno i moralno pomažu.

O prilikama u Crikvenici u pomenutom izvještaju drug Mrko kaže: »Unutrašnja organizacija napreduje tempom i putovima, kako to dozvoljavaju Crikveničke već toliko puta opisane prilike. (...) Spartakus, kako je specijalnim izvještajem javljeno, stoji strogo i oštro na liniji diktature proletarijata i stoga naslova on sa svojih 25 partijaca-komunista neće ništa da žrtvuje za cjelinu, za opći naš rad u pomaganju šume, već jednostavno radi samo na proleterskoj liniji. To si je zabio u glavu i odatle ni makac dalje.« MRKO u svom izvještaju opisujući kakve sve mjere poduzima da se razbije sektaštvo u Partiji i poveže što više ljudi u organizirani rad NOP-a, navodi i ovo: »Sve jače se učvršćuje uvjerenje, da je sa Crikveničanima sasvim (precrtano) uopće nemoguće svaki sustavni i ozbiljan rad, a partijski je vrlo daleko. Među ribare je kušao ući drug Luka Poparić,<sup>30</sup> i sam ribarske struke, ali bez uspjeha. Sve su to odreda ljudi, koji noću rade, dopodne spavaju a po podne pijančuju i debatiraju o budućem komunističkom pokretu u kojem će im teći med i mlijeko, dok će gospoda morati raditi. Crikveničani su naučeni raditi tvrdo u izvjesnom dijelu godine (kupališna i zidarska sezona) ili u izvjesni dio dana (ribari) a ostalo vrijeme da potrate u čakulama.«<sup>31</sup>

I pored ovako krtičke ocjene stanja, iz ovog se izvještaja vidi da u Crikvenici u to vrijeme postoji i organiziran rad NOO-a i odbora AFŽ-a, što potvrđuje i (u izvještaju) dati popis raznog materijala prikupljeno i poslano preko Sv. Jelene partizanima. Istina, pisac spomenutog izvještaja i ovom prilikom se žali da im rad ometaju HSS-ovci, stvarajući »paniku u redovima NOO«.

Pripreme koje su se tada u Hrvatskoj vršile za izbore nove narodne vlasti na oslobođenom teritoriju, odnosile su se i na oslobođeno područje vinodolskog kraja, što je također bio jedan od značajnih zadataka komunistu u tom dijelu novljanskog kotara. Osim toga već u to vrijeme na inicijativu CK KPH, obavljene su pripreme i za osnivanje ZAVNOH-a (Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske) i od partijskih organizacija traženi su prijedlozi za vijećnike koji će prisustvovati njegovu prvom zasjedanju. S teritorija Vinodola, dopisom OK KPH za Hrv.



primorje od 16. 12. 1942. Centralnom komitetu KPH predloženi su slijedeći drugovi:

1. Toma Strižić, 2. Josip Brozović, 3. Milan Mataija, 4. Pavao Mataija, 5. Antun Butković, 6. Stjepan Ugrin i 7. Šime Marušić.

Premda još daleko od potpunog oslobođenja, postignuti rezultati NOB-a bili su krupni na vojnom i političkom polju na kraju 1942. godine i na vinodolskom području. U proteklih 17 mjeseci NOB-a, većina teritorija Vinodola obuhvaćena je organiziranom mrežom partijskih organizacija, NOO, OAFŽ-a, SKOJ-a i SMG. U partizanskim jedinicama nalazilo se više od pet stotina boraca, a u Komunističku partiju primljeno je više desetaka novih članova. Partija je neumornim radom i borbenošću svojih članova stekla veliki ugled i jo šviše učvrstila svoje pozicije u narodu kao rukovodeća politička snaga NOB-a. Postignuti rezultati osiguravali su ne samo daljnji kontinuirani razvoj NOB-a u 1943. godini nego i njen veći razmah, očekujući veći priliv novih boraca u partizanske odrede i brigade s obzirom na do tada izvršene pripreme na terenu, uspjehe NOV i POJ, napredovanje Crvene armije i aktivnost englesko-američke vojske u Africi.

Da su takva očekivanja bila realna govori i činjenica da je samo u siječnju 1943. mobilizirano više od 200 novih boraca, od toga iz kotara Crikvenica u toku dvije noći 170, kaže se u izvještaju OK KPH za Hrvatsko primorje poslanom 27. 1. 1943. Centralnom komitetu KPH.<sup>32</sup> U tom izvještaju OK izvještava CK da je u Crikvenicu stiglo dva kamiona Nijemaca i da u Hotelu »Esplanade« imaju svoju radio-stanicu, kao i to da je u kotaru Senj ubijen Ivan Jeličić, član KK Senj, naišavši na zasjedu Crne legije, a u Bribiru Nada Antonić, član Inicijativnog odbora AFŽ-a za kotar Novi. Također izvještava da je »pod KK Crikvenicu pripao i Lič koji je do sada pripadao pod OK Gorski kotar.«

U izvještaju KK KPH Crikvenica — Kraljevica od 1. 2. 1943. iznosi se da na njegovom području djeluje 9 partijskih jedinica sa 35 članova KP i 6 kandidata. KK ima 8 članova, međutim u ranijim izvještajima pisano je da su oni uključeni u partijske jedinice radi pomoći, a ovdje se to ne spominje pa nije sigurno, da li ima 35 ili 43 člana KP. Ovdje treba reći i to da je od zadnjeg izvještaja KK ponovo formirao partijsku jedinicu u Sv. Jeleni od 4 člana KP i da mu je priključen teritorij Liča s partijskom jedinicom od 4 člana KP. Crikveničku partijsku organizaciju ne uzimaju u obzir, zbog »još uvijek neraščišćenih odnosa tih navodnih jedinica«. Dalje se u izvještaju navodi: »Do sada nismo uspjeli proširiti partijske organizacije u slijedeća mjesta i to: Sv. Jakov, Kraljevicu i Drivenik, u Šmriki je bila sastavljena kandidatska grupa, ali pošto su pokazali sa svojim neradom da nisu dorasli da budu kandidati part. pa sada postoji kao za sabiranje pomoći. Inače u svim mjestima postoje NOO osim Sv. Jakova i Kraljevice.«<sup>33</sup>

U novljanskom KK još uvijek bez Krmpota, koje su pod KK Senj i bibrirske terenske čete koja je još vezana za KK Crikvenica — Kraljevica ima 6 partijskih jedinica sa 29 članova KP, 8 kandidata i 5 aktiva sa 23 člana.<sup>34</sup> Ako se ovdje doda i 6 članova KK koliko se spominje u ranijim izvještajima, tada na ovom terenu djeluje 35 članova KP. Na teritoriju ovog Kotarskog komiteta u svim mjestima osim u Povilama postoje partijske organizacije. Međutim, u izvještaju se kaže da je i u tom mjestu »uspostavljen NOO, ali vidnijih rezultata nema«.



Inače i ovaj izvještaj KK kao i prethodni govori o sve drskijem postupku okupatora i ustaških vlasti. U Novom je zabranjen svaki razgovor gdje su na okupu više od 3 osobe, a uhapšeno je i nekoliko građana i odvedeno u koncentracioni logor u Bakar. U Bribiru i dalje okupator svaku noć postavlja zasjede, a pogibija drugarice Nade Antonić, »djelovala je vrlo potresno, pa je i rad za sada dosta otežan. (...) Neimaština, bijeda, glad, obuhvaća sve šire dijelove naroda, prema tome život postaje sve teži i teži, jer pomoći, a niti izgleda ni otkud nema.«<sup>35</sup> Posebno se ističe naročito teško ekonomsko stanje u Zagonu. Unatoč takvom stanju i širenju raznih vijesti o koncentraciji neprijateljske vojske, sad u Novom, sad u Crikvenici i Senju, narod se dosta dobro drži, a »u slučaju neprijateljskog napada, u koliko bi to prilike dopustile, sav narod je odlučio na povlačenje u šumu«, kaže se u ovom izvještaju Kotarskog komiteta KPH za Novi. (Misli se na narod oslobođenog područja.)

Na oslobođenom području pored zbrinjavanja naroda, trebalo je zbrinuti svakodnevno i veliki broj političkih i drugih aktivista u kotarskim organizacijama, te mnoge prolaznike iz cijelog okružnog teritorija, koji su prolazili preko tog terena, što je još više otežavalo ionako teško ekonomsko stanje. Iz neoslobođenog dijela kotara nije se moglo mnogo dobiti, aprovizacija je bila vrlo mršava i rijetko se dobivala, a i zemlja se slabo mogla obrađivati naročito u Bribiru zbog velikog dijela interniranog stanovništva i straha od okupatora koji je zabranjivao kretanje, a Novljanima izlazak iz žice, pa je i njihovo polje moralo biti uglavnom pusto.

Nešto bolja situacija bila je u ekonomskom pogledu na teritoriju Crikvenica — Kraljevica. Taj teren nije bio toliko iscrpljen kao novljanski, a bio je prostorno i po broju stanovnika veći, pa je mogao i više dati ali ne toliko kolike su bile potrebe s obzirom na porast vojnih jedinica društveno-političkih organizacija i drugih institucija NOP-a na njemu. Takvo stanje bilo je karakteristično za čitav ovaj kraj kroz čitavo ratno razdoblje, što je u pojedinim težim situacijama represivnih i ofanzivnih djelovanja okupatora, dovodilo i do pojave malodušnosti kod izvjesnog dijela manje svjesnog stanovništva, pa i do odlaska pojedinaca na neoslobođeni teritorij radi nabavke raznih potrepština. Takvih je pojava bilo i kod pojedinaca u partizanskim teritorijalnim jedinicama, što je činila velike teškoće političkim radnicima na terenu.

To je zahtijevalo, osim redovnog organizaciono političkog rada komiteta i partijskih organizacija na oslobođenom području, da se ulažu dodatni politički naponi u objašnjavanju takvog stanja i mobilizaciju NOO i svih društveno-političkih organizacija radi osiguranja ishrane i ostalih potreba stanovništva, posebno na oslobođenom području. Evo što o tome piše sekretar Kotarskog komiteta Novi Blaž Kalafatić, sekretaru Okružnog komiteta Mati Kršulu 22. veljače 1943. godine:

»Danas sam se vratio iz Ledenica sa sastanka koji se jučer održao. (...) Sami sastanak bio je vrlo živ i moglo se je uvidjeti pravo stanje koje vlada na ovome kotaru. Potrebe naroda vrlo su velike, a naročito je dolazilo do izražaja, kako sam Ti ja već ranije govorio, zauzimanje stava prema švercu i drugoj raznoj lihvi koju narod vrši, zato jer je prinuđen. Vrlo su lijepo primjećivali odbornici, teško je braniti narodu da skrivoma odlazi i na neoslobođeni dio kotara, kada mu se nije pružila mogućnost nabavke, barem onih stvari koje je moguće nabaviti.«<sup>36</sup>



Samo dva dana kasnije Blaž Kalafatić obavještava sekretara Okružnog komiteta o provedenoj proslavi 25-godišnjice Crvene armije i razbacivanju letaka u Bribiru i Novom.

»Priredba je u glavnom na svim mjestima uspjela, dapače na pojedinim mjestima, na pr. u Bribiru i bolje nego smo mislili. Večer je bila vrlo lijepa, a pošto još mjesečina nije bila izašla, tmica je bila dosta velika. Organizirali smo tako, da je svijetlo i eksplozija na Lokvi (prelaz Bribir — Selce) bio signal za paljenje drugih krijesova i eksplozija.«<sup>37</sup> Tom prilikom je upaljeno pet kresova od kojih su se tri vidjela u Novom, a istaknuta je i parola »Živjela Crvena armija« s petokrakom zvijezdom iznad. Sve je to bilo popraćeno pušcanom vatrom s jedne i druge strane Bribira. Na oslobođenom području organizirani su zborovi i zabave koji su također uspjeli, kaže se u izvještaju.

U izvještajima od 1. 2. i 2. 3. 1943.<sup>38</sup> Kotarskog komiteta Crikvenica — Kraljevica ništa se ne govori o proslavi 25-godišnjice Crvene armije, jedino se kritički osvrću na organizaciju razbacivanja letaka na neoslobođenom području koji su ili »prerano ili uopće nisu nikako bačeni«. Ovaj komitet je još uvijek bio zaokupljen prodorom na teritorij Kraljevice i stvaranjem na njemu partijske organizacije koja bi trebala na sebe preuzeti ulogu tumača partijske linije u NOB-u i organizatora NOP-a. Također je još uvijek u Crikvenici, što se tiče organiziranog partijskog rada stanje, bilo neizvjesno. Naime, svi izvještaji aktivista NOP-a iz Crikvenice ukazivali su na to da im organizacija »spartakovaca« pričinjava teškoće u radu zbog svog sektaškog stava prema mnogim ljudima koji su voljni da rade za NOP, a nisu komunisti niti simpatizeri programa Partije, ali odobravaju njenu rukovodeću ulogu u NOB-u. Dok se KPJ zalagala za stvaranje širokog oslobodilačkog fronta, svih rodoljubivih snaga bez obzira na nacionalnu, vjersku i stranačku pripadnost »spartakovci« su vodili svoju sektašku politiku, i u prvi plan isticali u svojoj propagandi klasni karakter borbe. U tom duhu oni u prvom kvartalu 1943. izdaju svoj letak u kome su napadali Englesku i Ameriku. Ovog letka u dokumentaciji KK Crikvenica nema, ali postoji pismo kojeg je KK Crikvenica, povodom tog letka uputio »spartakovcima« 14. 3. 1943. U tom pismu pored ostalog se kaže:

»Dragi drugovi 'Špartakovci'»

Vaš dopis i Vaš letak primili smo, a na koji vam evo odgovaramo.« Zatim se u pismu iznosi kako su tražili od druga Spartakusa<sup>39</sup> da dođe na sastanak sa jednim drugom iz komiteta. Budući da do ovog sastanka nije došlo u pismu se traži da drug Špartakus da razjašnjenje i odredi druga koji će doći na sastanak i podnijeti izvještaj sa njihovog posljednjeg sastanka, kako bi mogli postaviti stvari ispravno, pa se nastavlja:

»Drugovi, čitajući vaše pismo i vaš letak, da čovjek nezna da to pišu komunisti, bio bi uvjeren da to pišu najveći neprijatelji Narodno-oslobodilačkog pokreta, a i sami znate da neprijatelj hoće svim silama da ovom svetom Narodno-oslobodilačkom ratu nemate klasni rat. (...) Komunistička partija, rukovodilac današnje narodno-oslobodilačke borbe, bori se istinski za narodno oslobođenje svih naroda Jugoslavije, a samo svijesni neprijatelji govore, da se iza toga tobože narod. oslob. rata sakriva klasni rat, i da partija lovi u mutnom. Komunistička partija nije se odrekla svoje ideologije njezinog krajnjeg cilja, 'Diktature proletarijata', ali partija se je uvijek borila za narodne interese.«<sup>40</sup> Objašnjavajući liniju Partijske Kotarski



komitet u svom pismu, ukazujući na neke stavove »špartakovaca« u napisanom letku kaže i ovo:

»Vi u vašem letku napadate Englesku i Ameriku, drugovi to je skroz na skroz pogrešno, mi nesmijemo da napadamo naše saveznike u ovom narodno-oslobodilačkom ratu, vi znate da je Atlantskoj povelji potpisnik SSSR, Engleska i Amerika, ako već napadamo Izdajničku izbjegličku Jugoslavensku vladu koja je u Londonu onda nećemo napasti naše saveznike, nego ćemo napadati reakcionarnu kliku, koja se zbila u Londonu, a izdajnička Jugoslavenska vlada pretstavnik je reakcije, a nikako Engleske zvanice politike.«<sup>41</sup> Dalje se u pismu naširoko objašnjava linija KPJ u NOB-u i ukazuje na greške u njihovom radu i postavljaju konkretni zadaci za političko djelovanje. Na kraju se zahtijeva da letak odmah povuku i da o tome hitno izvijeste komitet, te da takve stvari više ne rade bez dogovora.

Koliko je ovo pismo utjecalo na promjenu stavova »špartakovaca« teško je reći, ali kako se vidi iz jednog njihovog izvještaja pisanog u travnju 1943, vidi se da oni nisu promijenili svoj stil i sadržaj rada. Tako npr. u tom izvještaju stoji: »Partijska organizacija pod imenom »Špartakovci« razvija se normalno, sa svojih 6 ćelija sa ukupno 25 članova. Na svom sastanku glavne matice odlučeno je da se među članovima provede izgrađivanje drugova u duhu komunističkih načela i komunističke ideologije. Nadalje je odlučeno da se što više poradi na predobijanju i izgrađivanju partijaca.«<sup>42</sup> (Glavna matica o kojoj je riječ sastojala se od 4 člana i to Andres sa svoja dva sina i jedna drugarica). Međutim, ta je »Matica« i dalje ostala zatvorena i untoč direktivama, uputstvima i zadacima Okružnog komiteta KPH za Hrvatsko primorje i KK Crikvenica — Kraljevica da treba raditi na stvaranju organizacija NOP-a, te putem njih razvijati agitaciono-propagandni rad za popularizaciju NOB-a u duhu partijske linije i vršiti neprekidno mobilizaciju novih boraca za NOV i POJ, »špartakovci« su ostali na svojoj sektaškoj liniji. Tek, kada se nešto kasnije u srpnju ili kolovozu 1943, odlukom Kotarskog komiteta Crikvenica — Kraljevica, ta »Matica« zaobišla i izolirala, te stvorila partijska organizacija od novih ljudi, tada je nastao preokret u radu svih organizacija u Crikvenici, što se odmah odrazilo na većem odazivu u partizanske jedinice. Tada je postalo jasno da je učinjen propust što se ta »Matica« nije ranije zaobišla, utoliko prije što su pojedini aktivisti još u toku 1942. ukazivali na sektaški rad »špartakovaca« koji ometa brži razvoj NOP-a u Crikvenici i koči mobilizaciju.

»Ogromni uspjesi Crvene armije i antifašističke borbe u svijetu i kod nas sve očitije pokazuje da se približuje slom fašizma. Ta činjenica prisiljava izdajničko vodstvo HSS-a da istupa sve otvorenije i da ubrzava pripreme za svoje izdajničke planove, kaže se u pismu CK KPH od 9. 2. 1943. i nastavlja: Iz priloženog prepisa direktivnog pisma, koje je vodstvo HSS-a uputilo svojim povjerenicima za Dalmaciju i druge krajeve, upoznat ćete se kako s njegovim planovima, tako i metodama rada.« U istom dopisu Centralni komitet KPH skreće pažnju na neke stvari iz pisma HSS-a:

»1. Izdajničko vodstvo HSS-a priznaje svoju saradnju s fašističkim okupatorima. Ono pegovara s njemačkim okupatorima o likvidaciji ustaškog režima i stvaranja novog režima u kome bi učestvovali i pretstavnici vodstva HSS-a;



2. Sarađujući s fašističkim okupatorima, izdajničko vodstvo HSS-a istovremeno priprema teren za okupaciju Hrvatske od strane Američkih i engleskih trupa u slučaju sloma fašizma;

3. Ono priprema politički teren i vrši organizacione pripreme za preuzimanje vlasti poslije rata i

4. Vodstvo HSS-a ustaje protiv svake borbe protiv fašističkih okupatora i njihovih slugu, nastoji na sve način da obmane i zavara mase, da prikrije svoje djelovanje pred nama, kako bismo ga pustili na miru i time omogućili da iza naših leđa nesmetano vrše pripreme za ostvarenje svojih izdajničkih planova.«<sup>43</sup>

Komunistička partija Hrvatske je reakcionarno vodstvo HSS-a počela raskrinkavati još prije rata, ukazujući da ono zastupa interese hrvatske buržoazije, a ne hrvatskog naroda, što je pokazalo i ulaskom u vladu Cvetković—Maček 1939. i posebno svojim stavom 1941. prema okupatoru. Tada je Maček pozvao hrvatski narod da se pokori »novoj« vlasti, a državni aparat banovine u cijelosti stavio na raspoloženje Pavelićevoj NDH.

Što se tiče Vinodola HSS je još u predratnom razdoblju izgubio utjecaj na mase zbog neprekidnog objašnjavanja njegove protunarodne politike od strane komunista i njihovih simpatizera, ali je ipak ostalo pojedinaca koji su i dalje ostali privrženi vodstvu HSS-a. Takvih pojedinaca bilo je u svim mjestima Vinodola i oni su od 1941. pa dalje stalno sijali nevjericu u NOB-u, pozivajući se na silu okupatora i propovijedali politiku čekanja. Njihov uspjeh ovisio je o našim snagama u tim mjestima, a ponajviše o jačanju partizanskih jedinica i NOV, te njihovih uspjeha u borbi protiv okupatora. Iz izvještaja KK Crikvenica — Kraljevica od 23. ožujka 1943.<sup>44</sup> vidimo da pristaše HSS-a postaju aktivniji u situaciji kada snage NOV i POJ postižu veće uspjehe. Tako npr. za pristaše HSS-a u Selcima kaže se da su »aktivniji nego prije dva mjeseca«, a u Crikvenici da »nagovaraju ljude da idu u Pavelićevu vojsku ili na rad gdje se grade bunker protiv naše NOV«.

Kotarski komitet KPH Novi u svom izvještaju od 28. 3. 1943. govori o teškom ekonomskom stanju na oslobođenom dijelu kotara, koje svakim danom postaje sve teže. »Ofanziva koju je okupator poduzeo na Drežnicu, kojom je prilikom opljačkano i odneseno dosta seljačke hrane, onemogućila je narodu nabavku iste. (...) Dosta veliki broj ranjenika koji je iz Drežnice prenesen u Mošune narod je najljepše primio i brinuo se kao za svoje, bez obzira na to da li su isti primorci ili gorani. Omladina i žene preko svojih organizacija sakupljali su u dovoljnim količinama mlijeko, sir, putar, ili bolje rečeno, davalo se je sve što se imalo.«<sup>45</sup> Takva situacija još je više otežala problem ishrane, a za ilustraciju u izvještaju se navodi i ovo: »Narod je naprosto gladovao. Bilo je osoba koje 3—4 dana uopće nisu jele. Najteže je bilo gledati malu djecu, kako gladna plaču i traže jesti.« Što se tiče političke situacije za neoslobođeni dio kotara kaže se da se u zadnje vrijeme dosta popravila, a za oslobođeni dio da se »neprijateljske djelatnosti za sada među narodom ne zapaža«.

U izvještaju od 19. 4. 1943. ovog Kotarskog komiteta, kada je riječ o djelovanju HSS-a, kaže se: »Kao što su se skoro po svim mjestima u Hrv. primorju, probudili i bude snage HSS-a, taj slučaj se događa i u Novom. Ranije poznat kao HSS-ovac, a sada kao špijun okupatora pokvareni Vildanger, nastavlja sa svojim radom. Pošto mu nije moguće da uhvati korijene među narodom, on je stupio u službu okupatora na taj način, što optužuje



obitelji naših boraca, kao i one koji rade u korist naše N.O. borbe.«<sup>46</sup> Dalje se kaže da je on vjerojatno povezan i s ostalim HSS-ovcima, o čemu će naknadno javiti kada se ispita.

Navedeni primjeri iz izvještaja tih dvaju kotarskih komiteta, potvrđuju upravo one stavove iz pisma HSS-a, na koje skreće pažnju CK KPH u svom dopisu od 9. 2. 1943.

Kako se vidi iz navedenih izvještaja kotarskih komiteta, krajem ožujka 1943. na njihovom teritoriju djelovalo je 15 partijskih jedinica s ukupno 71 članom KPH. Od toga na teritoriju KK Crikvenica — Kraljevica 8 partijskih jedinica sa 35 članova KP, a na teritoriju KK Novi 7 partijskih jedinica sa 36 članova KP. S obzirom na razvijenost NOP-a u proljeće 1943. godine, Partija je više pažnje posvećivala NOO-ima i antifašističkim organizacijama i mjerila rad komunista prema tome koliko su uspjeli osposobiti te organizacije za uspješno obavljanje svojih zadataka i djelovanje u narodu. Zato jedan i drugi komitet u to vrijeme posvećuju mnogo pažnje ideološkom radu sa članstvom KP zbog njihova osposobljavanja za što bolje djelovanje u postojećim organizacijama čiji su članovi. U tom smislu organizirani su kraći tečajevi, organizirano proučavanje partijsko-političkog materijala, revolucija, direktiva, uputstava i slično.

U prvoj polovici travnja 1943. jedinice naše NOV oslobodile su Otočac, Brinje i Plaški i očistile od neprijatelja cijelu Gacku dolinu, a već 20. travnja u Brinju je formirana 13. primorsko-goranska divizija. Time je povezan slobodni teritorij dijela Hrvatskog primorja i Gorskog kotara sa slobodnim teritorijem Like i Korduna. Povlačeći se sa svojim fašističkim gospodarima dio četničkih jedinica s izbjeglicama smjestio se u Novom, Selcima i Crikvenici. Uspjesi naše NOV vrlo pozitivno su djelovali na narod. »Moral naroda je vrlo dobar, naročito od kako su oslobođene Brinje i Otočac. (...) Naročito se to osjeća u Novom,« kaže se u izvještaju KK Novi od 19. 4. 1943. Slična situacija bila je i u ostalim mjestima i pored toga što je okupator nastavljao hapšenja i teror. Opća situacija antifašističke borbe u svijetu i u nas s kojom je narod bio dosta dobro upoznat, zahvaljujući upornom radu partije, kroz već tada dobro razgranatu mrežu NOO-a i antifašističkih organizacija, te praćenje raspoloženja okupatorske vojske i ponašanje njegovih kvislinga, dovodilo je narod do zaključka da je skori krah fašizma neizbježan.

Takvo optimističko raspoloženje naroda otvorilo je partijskoj organizaciji mogućnost da lakše prodiere i u ona mjesta u kojima još nije imala dovoljno uporišta. Na drugoj strani i neprijatelji NOB-a raznih boja, koji su na različite načine, bilo direktno pod okriljem okupatora (ustaše i četnici) bilo zakulisno, najreakcionarniji dio HSS-a na čelu s Mačekom, bili su uvjereni da se bliži slom fašizma. Njih to nije toliko zabrinjavalo, koliko saznanje da se u Jugoslaviji pod rukovodstvom Komunističke partije vodi odlučna borba za novo, pravednije društveno uređenje, u kome neće biti mjesta za predstavnike starih partija i vraćanje dinastije. Zato su oni svaki na svoj način razvijali aktivnost protiv NOB-a, što je dolazilo do izražaja i na području Vinodola.

Četnici su u svojoj propagandi protiv NOB-a govorili kako je to komunistička borba koja se vodi za tuđe interese, na štetu našeg naroda i za njegovo istrebljenje. Istodobno oni su pljačkali i ubijali te iste ljude koje su svojom propagandom željeli pridobiti protiv KP i NOB-a. S druge strane



predstavnici reakcionarnog vodstva HSS-a, takve postupke četnika nastojali su iskoristiti u borbi protiv NOB-a, na taj način što su narodnu govorili »da sve Hrvate pobjedom partizana čeka sudbina istrebljenja, jer u parti-zanskim redovima ima najviše Srba,« itd.

U lipnju 1943, odlukom OK KPH za Hrvatsko primorje sjedište Kotarskog komiteta Senj premješta se iz Krmpota na teren jugoistočno od Senja, a Kotarskom komitetu Novi, osim Krmpota, na kojem su djelovale dvije partijske jedinice, pripaja se i Krivi put sa cijelim teritorijem sjeverozapadno od Senja.

Razvoj ratnih događaja u prvoj polovici 1943. godine potvrdio je pravilnost linije KPJ i vitalnost NOP-a, te borbenu vrijednost njegovih oružanih snaga. NOV i POJ izvojevali su niz pobjeda među kojima su najkrupnije slamanje četvrte i pete ofanzive u kojima je neprijatelj pretrpio ogromne gubitke. Poslije svih tih uspjeha istina o pravom stanju u Jugoslaviji nije se više mogla zataškavati. Tako je u travnju 1943. u Glavni štab Hrvatske došla prva britanska vojna misija, a 27. svibnja i u Vrhovni štab NOV i POJ. Time se počeo mijenjati i međunarodni položaj NOP-a. U svibnju 1943. donijeta je odluka o raspuštanju Komunističke internacionale. U lipnju iste godine održano prvo zasjedanje ZAVNOH-a na Plitvicama, a u srpnju 1943. počela anglo-američka invazija na Siciliju. Ubrzo zatim 25. 7. došlo je i do pada Mussolinija u Italiji, što je bio jasan predznak za skoru kapitulaciju tog Hitlerovog fašističkog saveznika.

Svi ti događaji imali su odraza i na rad partijske organizacije oba kotarska komiteta, kao i na raspoloženje naroda. Naime, i pored toga što je narod putem štampe bio obavještavan o stanju na frontovima i političkim događajima u svijetu i u nas, postavljala su se razna pitanja na koja su komunisti i ostali politički aktivisti morali davati odgovore. Jer, kao što je već rečeno, razni neprijatelji NOB-a sve su se više aktivirali i tumačili sve te događaje onako kako je njma odgovaralo. Sve je to pred partijske organizacije i komitete postavljalo dodatni zadatak, da na održanim tečajevima i partijskim sastancima objašnjavaju i ta pitanja. Skoro nema ni jednog izvještaja obaju komiteta iz tog perioda, a i ranije, koji ne govori o potrebi takvog rada. Tako npr. u izvještaju KK Novi od 21. 7. 1943. kada se govori o političkom radu stoji ovakva konstatacija: »Narod na oslobođenoj teritoriji našeg kotara, nije kao prije da se sa svakim govorom zadovolji, nego je više zainteresovan nego prije, pa ma u kom pravcu to bilo.« U nastavku izvještaja se kaže »Mi smo svakako odlučili da organiziramo jedan kraći kurs koji bi trajao 6—7 dana i na njemu prošli osnovni materijal...« Za situaciju na neoslobođenom teritoriju u izvještaju se iznosi da je »u Bribiru prilično stanje i ako narod stoji pred takvim činom da mu prijeti uništenje. U Novom u posljednje vrijeme dosta se dobro razvija uz našu borbu, a to je sve pospješila mobilizacija. Povile su bile na mrtvoj tači, ovih dana uspjelo je mobilisati dvojicu, te ima izgleda da se pokrene.«<sup>47</sup>

I na području KK KPH Crikvenica — Kraljevica spomenuti događaji pozitivno utječu na raspoloženje naroda za NOB-u, a naročito se to osjeća poslije »iskrcavanja Saveznika na Siciliji i pada Mussolinijeve fašističke vlade«, kaže se u izvještaju od 27. 7. 1943. Dalje se u ovom izvještaju iznosi da do takvog raspoloženja dolazi i zbog toga što narod misli »da će Talijani odmah otići, jer ne shvaća našu borbu.« Zatim se navodi da je bilo kod talijanske vojske povodom zadnjih događaja veselja, mislili su da idu kući,«



jer se nemaju zašto boriti kada je njihov dom na Siciliji zauzet po Englezima.«<sup>48</sup>

Kod četnika se osjetilo kolebanje i strah, a nekoliko HSS-ovaca koji su boravili u Crikvenici a pripadali lijevom krilu te stranke izjavljivali su tih dana da će još u srpnju doći u NOV. Međutim, okupatorske vlasti i dalje su nastavljale hapšenja i progone stanovništva, u čemu su im u pojedinim mjestima pomagali i pojedini dezertteri iz NOV, prokazujući ljude koji rade u pojedinim organizacijama NOP-a. Također je okupator nastavljao rad na bunkerima, sve sa ciljem da zaplaši narod i stvori dojam da se ne namjerava povlačiti. U lipnju u Sv. Jakovu, odakle je otišla u partizane grupa od 16 boraca, okupator je pohapsio drugu grupu koja se spremala i tada je ubijen jedan drug prilikom pokušaja bijega, te jedan talijanski vojnik koji je s tom grupom trebao ići u partizane. U Kraljevici i Bakarcu također su pohapsili tih dana grupu aktivista, čime je bio izvjesno vrijeme u tim mjestima još više otežan rad. Hapšenja je bilo i u Driveniku, Križišću i Selcima.

U toku lipnja 1943. došlo je do reorganizacije partijskog rada u Crikvenici, o čemu je već rečeno. Organizirana je nova partijska jedinica od 6 članova KP i time zaobiđena, izolirana, organizacija »spartakovaca«. Ova partijska jedinica preuzela je odmah rukovođenje svim ostalim organizacijama i već idućih dana upućena je jedna grupa novih boraca iz Crikvenice u partizane. Osim toga osnovana je partijska jedinica od 3 člana KP u jedinicama mornarice NDH i grupa od 10 simpatizera. Tako je krajem srpnja na području Kotarskog komiteta KPH Crikvenica—Kraljevica djelovalo 8 partijskih jedinica sa 45 članova KP, 4 kandidata i 26 simpatizera. Na području KK Novi djelovalo je također 8 partijskih jedinica sa 40 članova KP, ili ukupno 95 članova KP na teritoriju oba kotarska komiteta. Ovdje treba napomenuti da su koncem lipnja ili početkom srpnja oba sekretara kotarskih komiteta otišli na nove dužnosti, Blaž Kalafatić i Ivica Baretić, a na njihova mjesta došli Jure Brozičević za Kotarski komitet Novi i Ljubo Marušić za Kotarski komitet Crikvenica—Kraljevica.

Krajem kolovoza 1943. prema izvještaju od 23. kolovoza,<sup>49</sup> na teritoriju KK Novi djelovalo je 10 partijskih jedinica, ukupno sa Komitetom 57 članova KP, 12 kandidata i dva aktiva. Da tog povećanja došlo je zbog pripajanja Krmpota. Za Crikvenicu u tom mjesecu nema izvještaja, ali vjerojatno nije došlo do bitnijih promjena u odnosu na stanje u srpnju.

Politička situacija s obzirom na promjene do kojih je došlo u Italiji, pad Mussolinija, moguća kapitulacija i glasine koje su se širile o eventualnom iskrcavanju saveznika na našu obalu, zahtijevale su pojačan rad komiteta i partijskih organizacija. Težište partijsko-političkog rada bilo je na daljnjoj mobilizaciji novih boraca za NOV, organizacionom i političkom pripremanju NOO-a i komandi mjesta za preuzimanje vlasti i antifašističkih organizacija za pojačan politički i organizacioni rad u narodu. I pored intenzivnih priprema za nastupajuće događaje, kada je došlo do kapitulacije Italije 8. 9. 1943. bilo je izvjesnih iznenađenja i nesnalaženja. Naime, oduševljenje koje je zahvatilo narod, bilo je takvo da su mnogi komunisti i pripadnici NOO-a, te ostalih organizacija bili poneseni tim oduševljenjem i zaboravljali na svoje osnovne zadatke. U toj situaciji članovi kotarskih komiteta morali su brzo djelovati i usmjeravati sve organizacije da se s pomoću naše vojske i naroda usmjere na osnovne zadatke kao: razoružavanje



neprijateljske vojske, zaposjedanje magazina i javnih zgrada, mobilizaciju svih sposobnih za NOV, evakuaciju vojnog i ostalog materijala i hrane na sigurna mjesta, itd. Osim tih zadataka koji su iziskivali brz i dobro organiziran praktični rad, partijska organizacija imala je i vrlo složen politički zadatak. Name, kod većine stanovništva u oba kotara (bez teritorija Kraljevice, Zlobina, Križišća, Bakarca i Liča, koji je tih dana odvojen od kotara Crikvenica), zavladao je takvo stanje i ponašanje kao da je rat gotov. Partija je trebala u kratkom vremenskom razdoblju narodu objasniti da shvati kako kapitulacijom Italije nije rat gotov i kako ga čekaju još veliki napori i žrtve do konačne slobode. No, ipak će biti najbolje da vidimo šta se o tome kaže u izvještaju Kotarskog komiteta Novi od 25. 9. 1943.

»Kapitulacijom Italije, nastala je velika promjena u našoj zemlji. U našem kotaru, to jest u Novom, Bribiru i Ledenicah uzeli su NOO-i vlast (...) Političko stanje u svim mjestima našeg kotara u prvim momentima već po naravi senzacionalno i oduševljeno. Kasnijim razvojem događaja, a stime i samog posla po evakuaciji materijala, narod je dosta ozbiljno shvatio. (...) Pred nas se sada postavlja, da narodu objasnimo stanje u kojem se nalazimo i stanje na koje moramo uvijek računati, to jest da fašizam nije do kraja potučen.«<sup>50</sup> Pišući o organizacionim pitanjima u izvještaju KK se nastavlja: »Sve naše partijske i vanpartijske organizacije, povodom silaženja u naša, danas oslobođena mjesta izgubile su bile svaki organizacioni oblik. Razasuti po svim mjestima teško im je bilo da se sastaju. (...) Kako imademo preko 10 part. jedinica iziskuje se potreba Općinskih komiteta. I to: Ledenice, Krmpote i Zagone jedan Općinski komitet, a za Novi i Bribir za sada po ovim partijskim snagama nije moguć općinski komitet.« Dalje se iznosi kao razlog, nedovoljnog snalaženja partijskih organizacija to što su se organizacije prije bavile sitnijim problemima pa su se mnogi partijci »izgubili u tom širem radu«. I zaključuje, »treba na sastancima ukazivati na samoinicijativno djelovanje komunista, a ne uvijek čekati na direktive«. Te dvije pojave ističu se kao najbolnije u radu partijskih organizacija.

## BILJEŠKE

- <sup>1</sup> Šire o tome vidi Vinodolski zbornik br. 1, str. 309.
- <sup>2</sup> IHRP, KP — 266/8.
- <sup>3</sup> IHRP, KP — 266/8.
- <sup>4</sup> Vojno izdavački zavod Beograd, Svedočanstva učesnika NOB 1941. i 1942. knjiga 19, strana 3.
- <sup>5</sup> Isto.
- <sup>6</sup> IHRP, Fond CK KPH.
- <sup>7</sup> Isto.
- <sup>8</sup> Isto.
- <sup>9</sup> Isto.
- <sup>10</sup> IHRP, KP-266/158.
- <sup>11</sup> IHRP, KP-266/162.
- <sup>12</sup> IHRP, KP-266/162.
- <sup>13</sup> IHRP, KP-266/73.
- <sup>14</sup> IHRP, arhiv CKH.
- <sup>15</sup> IHRP, KP-267/199.



<sup>16</sup> Imena uzeta iz referata Blaža Kalafatića, povodom 40. godišnjice savjetovanja.

<sup>17</sup> Isto.

<sup>18</sup> Petar Strčić: Zapisnici ONOO za Hrvatsko primorje 1943—1945, HAR i Pazin strana 353.

<sup>19</sup> IHRP, KP-267/274.

<sup>20</sup> IHRP, KP-267/274.

<sup>21</sup> IHRP, KP-285/2222.

<sup>22</sup> IHRP, KP-267/305.

<sup>23</sup> IHRP, KP-268/370.

<sup>24</sup> IHRP, KP-268/370.

<sup>25</sup> Borba za oslobođenje Jugoslavije, drugo dopunjeno izdanje, Državni izdavački zavod Jugoslavije, Beograd, 1945.

<sup>26</sup> IHRP, KP-267/290.

<sup>27</sup> IHRP, KP-268/370.

<sup>28</sup> Josip Šafar.

<sup>29</sup> IHRP, KP-285/2191 i KP-268/380.

<sup>30</sup> Luka Poparić.

<sup>31</sup> IHRP, KP-285/2191 i KP-268/380.

<sup>32</sup> Isto.

<sup>33</sup> IHRP, KP-268/380.

<sup>34</sup> IHRP, KP-268/391.

<sup>35</sup> IHRP, KP-268/391.

<sup>36</sup> IHRP, KP-268/399.

<sup>37</sup> IHRP, KP-268/404.

<sup>38</sup> IHRP, KP-268/380 i KP-268/414.

<sup>39</sup> IHRP, KP-285/2218.

<sup>40</sup> IHRP, KP-285/2218.

<sup>41</sup> IHRP, KP-285/2218.

<sup>42</sup> IHRP, KP-285/2218.

<sup>43</sup> IHRP, KP-268/386.

<sup>44</sup> IHRP, KP-268/431.

<sup>45</sup> IHRP, KP-268/435.

<sup>46</sup> IHRP, KP-269/454.

<sup>47</sup> IHRP, KP-270/543.

<sup>48</sup> IHRP, KP-285/2193.

<sup>49</sup> IHRP, KP-270/600.